

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра полоністики

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЯКОСТЕЙ ЛЮДИНИ У ПОЛЬСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Кваліфікаційна робота
освітнього рівня «бакалавр»
студентки IV курсу бакалаврату,
ОП «слов'янські мови та літератури
(переклад включно), перша - польська»
спеціальність 035 «Філологія»
Вовк Злати Валентинівни
Науковий керівник:
канд. філол. н, доцент кафедри полоністики
Наталія ДЕМ'ЯНЕНКО

«Допущено до захисту»

Протокол засідання

Кафедри полоністики

протокол №10 від «21» травня 2024 року

завідувач кафедри (підпис)

д.філол.н., проф. Ростислав РАДИШЕВСЬКИЙ

КИЇВ

2024

АНОТАЦІЯ

Вовк З. В. Вербалізація якостей людини у польській фразеології – Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього-професійного рівня бакалавр за спеціальністю 035 – Філологія, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Навчально-науковий інститут філології, Київ, 2024.

Фразеологізми є найважливішим елементом мови, який виходить за межі окремих слів. Вони додають емоційної глибини та відображають рівень освіти та знань мовця. Крім того, фразеологічні вирази є показниками історичного, соціокультурного та політичного контексту мови. У цьому дослідженні ми ретельно вивчаємо вибрані фразеологічні одиниці, щоб зробити висновки про суспільне сприйняття та їхню поступову еволюцію.

Робота досліджує відображення у фразеологізмах культурних та психологічних аспектів соціуму. Доводиться, що фразеологічні одиниці полегшують розуміння світогляду групи людей, що їх вживають. Метою дослідження є аналіз фразеологічних одиниць польської мови, які описують характеристики людини, зокрема зовнішність, та виявлення соціокультурних факторів, що вплинули на їх формування. Досліджується значення терміну «фразеологізм» і класифікації Скорупки, Левицького та Хлебди.

У роботі конотації фразеологізмів порівнюються нами з історичним контекстом їхнього сприйняття. Відповідно до фразеологічної класифікації Войцеха Хлебди нами були проаналізовані вибрані фразеологізми та класифіковані за ознакою гендерної маркованості, а також маркованості з огляду на позитивне та негативне значення.

Під час виконання роботи нам вдалося дослідити й класифікувати великий пласт фразеологічних одиниць на позначення людини, а також зробити висновки щодо їх маркування та актуальності вживання в наш час.

Ключові слова: *полька мова, фразеологізм, картина світу, менталітет, фразеологічна класифікація, гендерна маркованість, позитивний, негативний та нейтральний конотати.*

ANNOTATION

Vovk Z. V. Verbalization of human qualities in Polish phraseology - Qualification work for obtaining the educational and professional level of a bachelor in the specialty 035 - Philology, Taras Shevchenko Kyiv National University, Educational and Scientific Institute of Philology, Kyiv, 2024.

Phraseologisms are the most important element of language that goes beyond individual words. They add emotional depth and reflect the level of education and knowledge of the speaker. In addition, phraseological expressions are indicators of the historical, socio-cultural and political context of the language. In this study, we scrutinize selected phraseological units to draw conclusions about public perception and their gradual evolution.

The work examines the reflection in phraseology of cultural and psychological aspects of society. It is proven that phraseological units facilitate the understanding of the worldview of a group of people who use them. The purpose of the study is the analysis of phraseological units of the Polish language that describe human characteristics, in particular appearance, and the identification of sociocultural factors that influenced their formation. The meaning of the term "phraseologism" and the classification of Skorupka, Levytsky and Khlebda are studied.

In the work, we compare the connotations of phraseological units with the historical context of their perception. According to the phraseological classification of Wojciech Hlebda, we analyzed the selected phraseological units and classified them according to gender marking, as well as marking with regard to positive and negative meaning.

During the work, we managed to research and classify a large layer of phraseological units for the designation of a person, as well as draw conclusions about their marking and relevance of use in our time.

Key words: Polish language, phraseology, worldview, mentality, phraseological classification, gender marking, positive, negative and neutral connotations.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ У МОВІ ТА ЇХ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ.....	7
1.1. Загальне значення терміну «фразеологізм».....	7
1.2. Основні класифікації фразеологізмів у польському мовознавстві.....	8
1.2.1. Класична класифікація Станіслава Скорупки.....	10
1.2.2. Морфологічно-синтаксична класифікація Анджея Марії Левицького.....	11
1.2.3. Функціональна класифікація Пйотра Мюльднера-Нецковського.....	12
1.2.4. Прагматична класифікація Войцеха Хлебди.....	14
1.3. Формування фразеологізмів та їх національно-культурні особливості.....	15
1.4. Походження фразеологізмів.....	18
1.5. Мовна картина світу та фразеологія.....	20
РОЗДІЛ II. ВІДОБРАЖЕННЯ ЗОВНІШНІХ ХАРАКТЕРИСТИК ЛЮДИНИ У ПОЛЬСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ.....	23
2.1. Національний менталітет та його відображення у мові.....	23
2.2. Конотації, історичний контекст та гендерна маркованість фразеологізмів на позначення якостей людини у польській мові.....	24
2.3. Гендерно-марковані фразеологізми.....	29
2.4. Фразеологізми з огляду на маркування.....	32
2.5. Фразеологізми на позначення осіб чоловічої статі.....	34
2.4.2. Фразеологічні одиниці на позначення осіб жіночої статі.....	35
2.4.3. Фразеологізми на позначення дітей.....	40
2.4.4. Гендерно нейтральні фразеологізми.....	41
2.5. Фразеологічні одиниці на позначення загальної характеристики людини.....	45
2.6. Фразеологічні одиниці на позначення зовнішності людини.....	46
2.7. Фразеологічні одиниці на позначення віку людини.....	47
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52

ДОДАТКИ.....	56
Додаток 1.....	56
Додаток 2.....	73
Додаток 3.....	75
Додаток 4.....	76

ВСТУП

До складу кожної мови входять стійкі словосполучення, які називаються фразеологічними одиницями, що збагачують її і надають колориту висловам. Багато мовознавців у своїх працях розглядали фразеологізми з різних боків, найчастіше зі спробами розв'язання проблем семантики, парадигматичних та синтаксичних зв'язків фразеологічних одиниць та їх компонентів. Фразеологізми, відображаючи культуру та психологію народу, найчастіше привертають увагу мовознавців. Дослідження, спрямовані на аналіз фразеологізмів, допомагають виявити, в чому полягає специфіка світогляду людей, які особливості мислення їм притаманні, та як це впливає на формування в людини уявлень про світ. **Актуальність** нашого дослідження зумовлена тим, що фразеологічні одиниці є важливим елементом мови й віддзеркалюють картину світу людини та якнайкраще відображають звичаї та традиції, як елемент культури народу. Поглиблене вивчення фразеологізмів на позначення людини робить неоціненний внесок у розуміння людської природи та культурного досвіду. Фразеологізми на позначення особистості не лише відображають певні риси та характеристики, але й демонструють, як спільнота сприймає та оцінює різні аспекти людського життя. Ці усталені вирази включаються у мову й культуру як відображення досвіду взаєностосунків між людьми. Вони відображають різні аспекти життя, від соціальних взаємин і міжособистісних стосунків до моральних цінностей та стереотипів. Так, фразеологізми про доброту серця, широку душу або твердий характер відображають ідеали та риси, які цінуються спільнотою у людині. Спільнота наділяє певні якості та властивості людини як позитивною, так і негативною чи нейтральною конотаціями. Цей процес оцінки якостей та властивостей людини відбивається у фразеологізмах.

Мета роботи: дослідити семантику пласту фразеологічних одиниць польської мови на позначення людини, зокрема опису зовнішності та дотичних до неї аспектів, а також їхньої класифікації.

Для досягнення поставленої мети були сформульовані такі **основні завдання:**

- охарактеризувати стан дослідження фразеологічних одиниць у сучасній вітчизняній та зарубіжній науці;
- на підставі різних критеріїв виокремити класифікації фразеологізмів;
- окреслити процес утворення фразеологізмів, зокрема на позначення людини у польській мові;
- класифікувати набрану базу фразеологічних сполук відповідно до гендерної маркованості;
- здійснити класифікацію фразеологічних одиниць відповідно до позитивно, негативного або нейтрального забарвлення, а також створити ілюстративний матеріал, що підкріпить та візуалізує результати дослідження;
- зробити висновки про культурні та ментальні особливості польської мови в період утворення поданих у роботі фразеологічних одиниць на підставі створених класифікацій та кількісного і відсоткового їх співвідношення.

Об'єктом дослідження є польський історико-культурний доробок у контексті фразеології, а також принципи класифікації фразеологічних одиниць відповідно до структури, семантики та контексту вживання.

Предметом дослідження є вибірка фразеологічних одиниць на позначення людини, джерельною базою для якої стали словники “Słownik frazeologiczny z ćwiczeniami dla uczących się języka polskiego jako obcego” Gabriely Dziamskiej-Lenart, Eweliny Woźniak-Wrzesińskiej, Zuzany Obertová, Magdaleny Zakrzewskiej-Verdugo, Jana Zgrzywego, Poznań 2021, “Wileński Słownik języka polskiego”, Wilno 1861, та “Współczesny Słownik Frazeologiczny” Piotra Flicińskiego, а також матеріали художньої літератури та мережі Інтернет.

У роботі використано **методи** суцільної вибірки, за допомогою якого було дібрано матеріал дослідження. Окрім того було використано метод компонентного аналізу, описовий метод та метод класифікації мовного матеріалу.

Практичне значення дослідження польських фразеологічних одиниць на позначення людини полягає у тому, що дає можливість зрозуміти, яким чином ментальність, культура та соціально-історична ситуація народу впливає на його мову, тобто як візуалізується у таких її аспектах, як сталі вирази, що характеризують людину. Також робота подає різні класифікації фразеологізмів, які допомагають зрозуміти подібності та розбіжності у структурі та семантиці між фразеологічними одиницями. У роботі, крім того, подана статистика, що висвітлює кількісно-відсоткове співвідношення між собою різних груп фразеологізмів на позначення людини, що, в свою чергу, дає можливість робити висновки про соціально-культурні обставини, у якому перебувало суспільство на момент творення згаданих мовних одиниць.

Структура роботи. Бакалаврське дослідження складається із вступу, 2-х розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків, у яких представлено результати основні дослідження.

РОЗДІЛ І

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ У МОВІ ТА ЇХ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ

1.1. Загальне значення терміну «фразеологізм»

У наукових колах точаться суперечки щодо значення терміну «фразеологізм» та того, які саме мовні одиниці варто відносити до групи «фразеологізмів. Розглядаючи класифікації фразеологізмів варто брати до уваги розбіжності у будові різних мов та розбіжності у методах, що їх використовували дослідники фразеологізмів, спираючись на свій науковий та культурний досвід, час та стан вивчення питомої мови.

Сам термін «фразеологія» має декілька значень, а походить від грецьких слів «*phrasis*» – вираження та «*logos*» – вчення. У науковій термінології слово «фразеологія» використовується для позначення розділу мовознавства, а саме лексикології, який аналізує та описує сталі сполучення слів, що називаються фразеологічними зворотами чи фразеологізмами. У більш вузькому значенні, фразеологія – сукупність усталених поєднань слів, висловів, зворотів, що існують у питомій мові, стилі або тексті (наприклад фразеологія творів конкретного письменника).

Фразеологія є одним з найбільш специфічних розділів будь-якої мови. Ця галузь лексикології є відносно молодого. Її дослідження розпочав швейцарський вчений Шарль Баллі (Charles Bally) невдовзі по завершенню другої світової війни. Власне, саме він вперше запропонував такий термін, як *związek frazeologiczny*. У польській науці інтерес до фразеології з'явився тільки в 1970-х роках. На польському ґрунті термін *frazeologia* вперше з'явився у XIX столітті у *Słowniku Wileńskim* і мав два значення: *budowa okresów, zdań, szykowanie wyrazów* та *sposób gładkiego wyswowiania się przy obustwie myśli* [37, с.323].

Проте вперше термін *фразеологія* з'явився набагато раніше – у XVI столітті, у назві греко-латинського словника авторства М. Неандри. Загалом фразеологія вважається порівняно новою, молодого, галуззю, що виокремилася в самостійну лінгвістичну дисципліну лише у 20-50-х роках XX століття.

У Польщі цією наукою займалися і займається багато вчених, серед яких слід виділити таких як: С. Скорупка, А. М. Левіцьки, А. Пайдзінська, С. Бомба, М. Басай, Е. Козажевська, Д. Ритель, В. Хлебда та ін.

Риси, за якими ми відносимо ті чи інші сполуки слів до фразеологізмів називаються критеріями фразеологічності. Виділяють такі критерії фразеологічності, як: наявність у виразі двох або більше повнозначних слів відтворюваність сполучення слів у даній мові (тобто більш-менш часте вживання цього виразу носіями мови), ідіоматичність, образність та порівняльність. Власне, говорячи про дискусію у наукових колах щодо класифікації та самого розуміння терміну *фразеологізм*, ми маємо на увазі суперечку щодо меж терміну: які вирази можна відносити до фразеологізмів, а які (відповідно до певних критеріїв) входять у сферу інших категорій.

Аналізуючи критерії фразеологічності, висунуті як польськими, так і українськими науковцями, ми можемо знайти численні розбіжності, які доводять, що чіткого визначення терміну фразеологізм немає, він може трактуватися по-різному, є доволі «розмитим» та не точним.

Ми у нашій роботі використовуємо термін фразеологічна одиниця (фразеологізм, фразеологічний зворот) у значенні словосполучення або речення з частково або повністю переосмисленим значенням.

1.2. Основні класифікації фразеологізми у польському мовознавстві

Як уже зазначалось, поняття *фразеологізм* в науковому дискурсі є терміном з розмитими межами, що ускладнює чітке визначення об'єкта його дослідження та включення конкретних мовних одиниць до цієї категорії. Внаслідок цього виникає значна різноманітність і варіабельність у підходах до класифікації фразеологізмів як у межах окремих мов, так і серед різних науковців, що досліджують одну мову в один і той же історичний період.

У аналізі проблематики визначення фразеології як мовної системи у польській, українській чи інших мовознавчих дослідженнях можна зазначити три основні підходи. Один із них відзначається у формуванні фразеологізмів як

самостійної системи одиниць, що відрізняється від лексичної структури. В таких дослідженнях найчастіше акцентується на системних характеристиках фразеологізмів, які виявляються у їх здатності до утворення синонімічних рядів та антонімічних пар.

Щодо іншого підходу, фразеологізми спільно з лексичними одиницями складають лексико-фразеологічну систему. Однак у таких працях лексико-фразеологічна система залишається лише декларативною. Це означає, що автори не пропонують моделі такої системи. У інших дослідженнях запропоновано лексико-фразеологічні парадигми та лексико-фразеологічні семантичні групи, які можна поділити на більш дрібні групи, і, нарешті, виділяють лексико-фразеологічні групи як самостійні явища. У таких дослідженнях система розглядається як сукупність двох систем (підсистем) або системи та підсистеми. Характерною рисою цього підходу є те, що лексика і фразеологія розглядаються як дві рівноправні складові системи. Фразеологізми складають лише невелику частину загального лексичного складу мови. Ця частина охоплює лише широко вживану літературну та розмовну лексику.

Третій підхід – це дослідження, які заперечують існування фразеологічної системи. Основним аргументом цього підходу є твердження про те, що фразеологізми представляють собою неоднорідну цілісність одиниць, зазначаючи на "надлишок" фразеологізмів у лексичному складі мови.

Тут для прикладу ми розглянемо деякі основні класифікації фразеологічних сполук, які були запропоновані польськими мовознавцями: класичну класифікацію Станіслава Скорупки, морфологічно-синтаксичну класифікацію Анджея Марії Левицького, функціональну (словникову) класифікацію Пйотра Мюльднера-Нецковського та прагматичну класифікацію Войцеха Хлебди.

Отже, у сучасній польській фразеологічній лінгвістиці виявлено кілька підходів до класифікації фразеологізмів, кожен з яких розкриває певні аспекти їх структури, функціонування та значення.

1.2.1. Класична класифікація Станіслава Скорупки

Класична класифікація фразеологізмів, розроблена Станіславом Скорупкою, є важливим етапом у розвитку фразеології, хоча сьогодні вона втрачає актуальність і має переважно історичне значення. Ця класифікація заснована на поділі фразеологізмів на три типи побудови та три ступені зв'язності слів, що дозволяло більш детально вивчати структурні особливості мовних зворотів.

Важливим аспектом цієї класифікації є акцент на описі будови та складу словосполучень, а також впливі компонентів на формування значень фразеологічних одиниць. Такий підхід дозволяв краще розуміти механізми формування значень та функціонування фразеологізмів у мовленні.

Проте в сучасній науці ця класифікація вважається застарілою і некоректною через обмеженість свого підходу та відсутність урахування багатьох сучасних лінгвістичних тенденцій. Хоча вона іноді використовується при вивченні польської мови, це може ускладнювати засвоєння фразеології як невід'ємної частини словникового фонду мови, оскільки не враховує сучасних тенденцій у фразеологічному аналізі.

Одними із критеріїв, що зустрічаються у цих класифікаціях частіше за все, є:

- визначення словосполучень як мовних знаків;
- критерій багатослів'я, тобто обов'язкова присутність у фразеологічному звороті двох або більше слів таким чином, щоб загальне значення фразеологізму не впливало із поєднання окремих значень його компонентів. Наприклад, фразеологізм *elegant z morskiej piany* 'zazwyczaj z ironią, żartem o kimś ubranym z przesadną elegancją nieadekwatną do okoliczności: Wszyscy w urzędzie zapamiętali go po pierwszej wizycie. Taki elegant z morskiej piany wśród szaro ubranych ludzi stojących w kolejce po zasiłek. Co prawda marynarki i spodnie pamiętają modę sprzed kilku lat, ale chustkami i fryzurą nadrabia wiele [27, с.103]. Хоча його окремі елементи (*elegant*, *morski*, *piana*) за буквального прочитання мають нести зовсім інше значення. Така мовна одиниця

є цілковито незрозумілою для людини, що не володіє мовою на високому рівні або не має відповідного (у нашому випадку – релігійного та культурного) підґрунтя;

- функціональне призначення фразеологізмів.

Отже, під фразеологізмом або фразеологічним зворотом ми маємо на увазі соціально закріплене поєднання слів (не менше двох), значення яких не є результатом суми окремих значень компоненти цього поєднання.

1.2.2. Морфологічно-синтаксична класифікація Анджея Марії Левицького

Морфологічно-синтаксична класифікація, яку розробив Анджей Марія Левицький, відзначається розрізненням на 5 синтаксичних типів фразеологізмів, а також виокремленням 2 типів функціонування їхніх значень. Ця класифікація представляє синтаксичні залежності слів у словосполученнях і в реченні, що їх оточує, тобто підкреслює як «внутрішній», так і «зовнішній» синтаксис фразеологізмів, таким чином забезпечуючи основу для оцінки побудови асоціацій слів та їх функцій у висловлюваннях, що, своєю чергою, сприяє дослідженню мови в ще недостатньо вивчених областях (наприклад, фразеологічні показники, сполучення, словосполучення, а також різні аспекти синтаксису фразеологізмів).

Ця класифікація окреслює фразеологізми як морфологічні типи і є результатом вивчення вже існуючих (готових) текстів або записів мовлення; вона базується на правилах логічної семіотики. Такий підхід дозволяє дослідникам аналізувати не лише внутрішню синтаксичну структуру фразеологізмів, але і їх зв'язок з навколишнім текстом, що має важливе значення для розуміння їхнього вживання в мовленні. Такими фразеологізмами можуть бути:

- *bić po oczach / w oczy* ‘wyróżniać się w jakiś sposób spośród innych, być zauważalnym ze względu na swój wygląd’ [27, с.23].
- *być w czyimś typie* ‘podobać się komuś’ [27, с.43].

- *cieszyć oko* ‘справлять przyjemność estetyczną, zadowolenie swoim widokiem’ [27, c.60].
- *ginąć w oczach* ‘w szybkim tempie tracić siły, stawać się słabszym’ [27, c.103].
- *jak z obrazka* ‘o kimś bardzo ładnym i młodym’ [27, c.135].
- *kleją się komuś oczy* ‘u kogoś widoczne są objawy zmęczenia, komuś chce się bardzo spać’ [27, c.150].
- *kubek w kubek* ‘(podobny do) identyczny, taki sam’ [27, c.159].
- *od stóp do głów* ‘mówiąc o całej postaci’ [27, c.266].
- *jak dwie krople wody* ‘o kimś wyglądającym bardzo podobnie, wręcz identycznie’ [27, c.298].
- *szklane oczy* ‘błyszczące, lekko zażawione, zaczerwienione oczy’ [27, c.407].
- *mieć swoje lata* ‘ktoś jest dorosły; o czymś starym, często wysłużonym’ [27, c.198].
- *ktoś nie wygląda na swoje lata* ‘ktoś wygląda na młodszego niż jest w rzeczywistości’ [27, c.32].

1.2.3. Функціональна класифікація Пйотра Мюльднера-Нецковського

Функціональна (словникова) класифікація фразеологізмів, розроблена відомим мовознавцем Пйотром Мюльднером-Нецковським, становить важливу складову сучасної наукової парадигми у вивченні фразеології. Вона не лише систематизує фразеологічні одиниці за певними принципами, а й вказує на їхню функціональну придатність у мовному вживанні. Згідно з цією класифікацією, фразеологізми поділяються на три типи за механізмом їхнього утворення.

Перший тип механізму фразеологічного утворення – це творення фразеологізмів на основі метафори. У цьому випадку фразеологічні одиниці формуються на основі порівняння або перенесення значення слів з одного контексту в інший. Такий процес творення фразеологізмів може включати в

себе метафоричне перенесення смислу, що сприяє створенню образних та ефективних мовних засобів:

- *wierna jak Penelopa* ‘o kobiecie: wierna swojemu partnerowi’ [27, с. 56];
- *biały jak kreda* ‘o kimś bladym, zwykle z przerażenia, ze strachu, z powodu choroby’ [27, с.20];
- *brudny jak święta ziemia* ‘bardzo brudny, umorusany’ [27, с.32];
- *brzydki jak noc* ‘bardzo brzydki’ [27, с.33];
- *chłopak jak malowanie* ‘piękny, przystojny młody mężczyzna’ [27, с.49];
- *chłop jak dąb* ‘o wysokim, dobrze zbudowanym mężczyźnie’ [27, с.49];
- *chudy jak tyka* ‘o kimś bardzo chudym i zazwyczaj wysokim’ [27, с.55];
- *chudy jak szczapa* ‘o kimś bardzo chudym’ [27, с.58];
- *cienki jak patyk* ‘bardzo cienki’ [27, с.58];
- *czerwony jak burak* ‘czerwony na twarzy, najczęściej z powodu wstydu, nieśmiałości, skrępowania’ [27, с.67].

Другий тип механізму фразеологічного утворення – це аналогічне перенесення, але на цей раз базовим механізмом є метонімія. Тут фразеологічні одиниці формуються шляхом заміни слова або виразу іншим, пов'язаним з ним за певними семантичними або асоціативними зв'язками. Цей тип утворення фразеологізмів сприяє розвитку мовного механізму за рахунок асоціативних переходів між словами:

- *malowana lala* pot. ‘kobieta ładna, ale głupia, bez polotu’ [27, с.63];
- *stary, ale jary* ‘ktoś posunięty w latach, ale wykazujący się kondycją, przytomnością umysłu itd.’ [27, с.30].

Нарешті, третій тип механізму фразеологічного утворення полягає в використанні ідіоматичних виразів, які формуються на основі звичних мовних обертів або фразеологічних зворотів, що вже вживалися в мовленні. Цей механізм базується на тому, що певні фразеологізми, набувши вжитку в мовленні, стають відомими та відтворюються як готові одиниці:

- *babskie gadanie* ‘pogardliwie o wypowiedziach kobiet, o rozmowach, które nie są warte uwagi, o słowach pozbawionych sensu i znaczenia’ [27, c. 114];
- *biały jak kreda* ‘o kimś bladym, zwykle z przerażenia, ze strachu, z powodu choroby’ [27, c.20];
- *jak dwie krople wody* ‘o kimś wyglądającym bardzo podobnie, wręcz identycznie’ [27, c.298].

Така класифікація фразеологічних одиниць відображає різноманітність механізмів їхнього утворення та розвиток мовної системи через творчий процес в мовленні. Вона дає можливість розуміти не лише структурні особливості фразеологічних одиниць, а й їхню роль у формуванні значень та створенні образності мовлення. Розробка таких моделей вивчення фразеології сприяє поглибленню знань про мову та її функціонування в контексті комунікації.

1.2.4. Прагматична класифікація Войцеха Хлебди

Прагматична класифікація фразеологізмів, яку розробив Войцех Хлебда, відображає важливість контексту у їхньому вживанні. Вона заснована на ситуаціях, у яких фразеологізми використовуються, вона надає унікальний погляд на механізми створення цих мовних одиниць та їхню функціональну роль.

Класифікація Хлебди виокремлює групи фразеологізмів, які формуються в результаті конфронтації з конкретними мовними ситуаціями. Ситуація, в даному випадку, охоплює всі аспекти мовного спілкування, включаючи жанри і стилі текстів, контекст використання та комунікативні умови.

Ця класифікація відображає тісний зв'язок між фразеологічними одиницями та конкретними ситуаціями мовного вживання, що допомагає краще розуміти їхню функціональну придатність та ефективність у комунікації. Із цим підходом стає можливим не лише систематизувати фразеологізми, а й вивчити їх в контексті їхнього вживання, що сприяє глибшому розумінню мови та мовленнєвої діяльності.

1.3. Формування фразеологізмів та їх національно-культурні особливості

Формування фразеологізмів у мові є складним процесом, що відбувається під дією численних факторів, зокрема культурно-історичних, фольклорних, етнічних, а також базується на особливостях питомої мови: рівні експресивності, описовості, споглядання, аналітичності, що притаманні мовній системі.

Фразеологізми, як елементи мови, виникають та розвиваються разом із нею у тісному зв'язку із історичними подіями та культурними змінами в суспільстві. Наприклад, війни, революції або інші значні події можуть стати основою для виникнення фразеологізмів, що відображають ситуації та емоції, пов'язані з цими подіями, наприклад фразеологізм: *czzerwone pająki* 'członkowie partii komunistycznej, komuniści; członkowie dawnej PZPR, szczególnie przedstawiciele władz tej partii' [27, с.67]. У польському культурному просторі, наприклад, релігія також стала фактором створення фразеологізмів:

- *wyglądać jak z krzyża zdjęty* 'być bardzo zmęczony, wyczerpany' *
Wariant = *czuć się jak z krzyża zdjęty* [27, с.481],
- *aniołek z różkami* 'o dziecku wyglądającym prześlicznie, niewinnie, ale lubiącym płatać figle, czasem zachowującym się nieznośnie' [27, с.9],
- *matuzalemowy wiek, matuzalemowe lata* 'o kimś bardzo starym' [27, с.177],
- *brudny jak święta ziemia* 'bardzo brudny, umorusany' [27, с.32],
- *jak go Pan Bóg stworzył* 'bez jakiegokolwiek okrycia, zupełnie bez ubrania' [27, с.130],
- *w stroju Adama/Ewy* 'nago' [27, с.473],
- *goły jak święty turecki* 'całkowi-cie nagi' [27, с.33],
- *ktoś wygląda jak półtora nie-szczęścia / jak siedem nieszczęść* 'ktoś wygląda bardzo źle – na czło-wieka nieszczęśliwego, cierpiącego i / lub zaniedbanego' [27, с.33],

- *starszy od węgla* ‘o człowieku bardzo starym, ale utrzymującym dobry stan umysłu’ [27, c.391].

Повсякденні реалії культурного життя створюють істотний вплив на формування фразеологізмів: фразеологізми, пов'язані з рільництвом, мисливством або рибальством, виникають внаслідок впливу сільськогосподарського стилю життя, де ці сфери є важливими аспектами повсякденного існування. Наведемо приклади фразеологізмів з різних сфер життя:

- *brzydkie kaczątko* ‘o człowieku, który w dzieciństwie nie wyróżniał się wdziękiem i urodą; o kimś, kto za młodu lub na początku swojej drogi zawodowej, artystycznej cechowało nieokrzesanie i brak wdzięku’ [27, c.32].

- *(kobieta) w wieku balzakovskim* ‘kobieta dojrzała, piękna, jeszcze się niestarzejąca’ [27, c. 29].

- *wierna jak Penelopa* ‘o kobiecie: wierna swojemu partnerowi’ [27, c. 56].

Існують також фразеологізми, які потенційно можуть зникнути, бо вже зараз при наших реаліях не мають такої ж стійкої асоціації з реальністю. Так, наприклад, історично сформувався фразеологізм: *biały personel* ‘pracownicy służby zdrowia’ [27, c.20], однак тепер не завжди уніформа лікарів і загалом медичного персоналу біла, тому цей фразеологізм не такий стійкий і має всі шанси стати просто історичним явищем.

Також у формуванні фразеологічних одиниць відіграють значну роль фольклор та народна мудрість. Вони є джерелом для численних висловів, що відображають народні переконання, цінності та способи мислення. Ці фразеологізми можуть мати корені у народних легендах, приказках та інших формах фольклору. Так, наприклад, більш глобальне уявлення про міфологію (а саме римську / грецьку) наклали свій відбиток, на польські фразеологізми і можна знайти у словниках такий фразеологізм: *ktoś wygląda jak młody bóg* ‘o mężczyźnie: jest zadbany, piękny i wygląda na wypoczętego, zrelak-sowanego’ [27, c.33].

Мовний контакт і міжкультурні взаємодії сприяють взаємному впливу мов та культур, що призводить до формування нових фразеологізмів через міграцію, торгівлю та інші форми культурного обміну. Окрім того, такі культурні обміни сприяють процесу до еволюції мови, що також є важливим аспектом. Мова постійно змінюється, і фразеологізми можуть відображати цей еволюційний процес, змінюючись з часом або отримуючи нові значення.

Крім того, етнічні особливості народу також впливають на цей процес. Кожен народ має свої унікальні традиції, звичаї та вірування, які відображаються у його мові. Фразеологізми відображають етнічні аспекти культури, відтінки менталітету та особливості сприйняття світу в межах певної етнографічної спільноти.

Також при аналізі процесу творення фразеологічних одиниць не варто забувати про такий надважливий фактор, як особливості мови, що досліджується. Індивідуальність певної мовної системи сприяє формуванню фразеологізмів шляхом креативного переосмислення вже існуючих висловів для вираження нових ідей та концепцій. Соціальні зміни і тренди в суспільстві впливають на мову, сприяючи виникненню нових фразеологізмів. Наприклад, поширення нових технологій може породжувати фразеологізми, пов'язані з цими технологіями: *twarz pokerzysty* 'nieokazywanie emocji, niewzruszony niczym wyraz twarzy' [27, с.430], *obwieszony jak choinka* 'o kimś, kto używa nadmiar dodatków do ubioru, zwłaszcza naszyjników, pierścionków, kolczyków itp.' [27, с.256], *ktoś wygląda jak milion dolarów* 'ktoś jest bardzo dobrze ubrany, ma na sobie strój wysokiej jakości i wygląda atrakcyjnie' [27, с.32], оскільки вони є сталими виразами, виникли у сучасні часи.

Отже, фразеологізми у мові формуються під впливом різноманітних факторів, таких як культурно-історичні події, повсякденні ситуації, фольклор та етнічні особливості. Ці впливи сприяють виникненню нових висловів, які відображають культурні, історичні та соціокультурні аспекти певного народу. Такий процес є не лише мовним, а й культурним явищем, який відображає життєві реалії та цінності суспільства.

На основі аналізу фразеологічних одиниць певного народу, а також ретельного розгляду культурно-історичних, етнічних, фольклорних та інших впливів, які сприяли їх утворенню, дослідники можуть в деякій мірі здійснити характеристику цього народу у контексті його культурних, історичних, етнічних, релігійних та інших важливих особливостей.

1.4. Походження фразеологізмів

Фразеологія мови тісно пов'язана з життям суспільства. Основним джерелом інформації про фразеологізми є особистий мовний досвід людяності, не менш важливим джерелом знань є фразеологічний словник. Фразеологічний словник укладається на основі наукових досліджень текстів і мовлення. Він включає одиниці, які були визнані сталими зворотами.

Відомо, що мова рефлексує у собі навколишню дійсність, а отже найбільш усталеним фразеологічними одиницями стають ті, які відтворюють характерну для певної етнокультурної спільноти ментальність.

Мова суспільства базується на його побуті, історії, звичаях, світобаченні, гендерному та соціальному поділі, релігії та культурі; вона є своєрідним дзеркалом, у якому відображаються різноманітні риси, притаманні конкретному суспільству. Саме тому, аналізуючи мову, можемо робити висновки про життя людей, що нею послуговуються. Будучи питомою та часто вживаною лексикою, фразеологічні одиниці - це важливий елемент культурного коду суспільства, що висвітлює його специфічні риси такі як світогляд, культурні звичаї, цінності та менталітет в цілому. Зазвичай фразеологізми виникають на основі особистого досвіду, історичних обставин, спостережень людини або групи людей за речами, подіями, поведінкою інших людей або тварин, природними явищами тощо, що є типовими у певному суспільстві або певному регіоні.

Іншими словами, найчастіше компонентами фразеологізмів є флора та фауна, а також характерні ознаки поведінки, характеру чи зовнішності людини: *delikatny jak aksamit/jedwab* 'bardzo gładka skóra; bardzo gładka tkanina; piękna

barwa głosu': Miała delikatne jak aksamit ręce, którymi przebiegała zręcznie po klawiaturze fortepianu [27, s.81].

Виникнення фразеологізмів залежить від багатьох факторів, таких як час, регіон (територія), вплив релігійних переконань, народних традицій, історичних подій, специфічних етнічних особливостей, соціально-економічної ситуації, погоди тощо.

Фразеологізми стають частиною особистої питомої лексики людини тоді, коли вона часто контактує із цими мовними одиницями через взаємодію із носіями мови, читання літературних творів, перегляд фільмів або слухання музики. Таким чином, вживання людиною фразеологізмів у сучасному світі може слугувати маркером, що підкреслює не тільки її життєві цінності та світосприйняття, а й загальний рівень освіченості, адже вживання фразеологічних одиниць вважається показником високого рівня володіння мовою саме через їхню унікальність та різноманітність.

Одним із важливих джерел знань про фразеологічні одиниці є фразеологічні словники, які складаються науковцями, базуючись на аналізі літературних текстів та дослідженні живого мовлення людей. Фразеологічні словники включають в себе сталі сполучення слів, що їх прийнято вважати фразеологізмами відповідно до тієї чи іншої класифікації. Фразеологічні словники є необхідними для збереження та можливості подальшого аналізу конкретних виразів, а отже й глибшого розуміння історичних, культурних, світоглядних, політичних тощо аспектів життя певного суспільства.

Усі вище перелічені фактори демонструють важливість фразеології не тільки як засобу, що урізноманітнює комунікацію між людьми, оживлює мову та слугує показником освіченості, а й як інструменту аналізу життя певного суспільства, народу чи групи людей у різних його аспектах. Останнє робить фразеологічні одиниці особливо цікавим об'єктом вивчення для мовознавців, лінгвістів, істориків, культурологів, соціологів тощо.

1.5. Мовна картина світу та фразеологія

У своїй статті "Językowy obraz świata w polskiej lingwistyce przełomu wieków", польський дослідник Грегож Жук розглядає теорію, яка стверджує, що мова визначає спосіб, яким люди сприймають навколишній світ [16]. Він вказує на історичні коріння цієї ідеї, які можна відстежити в античні часи, зокрема в реториці Арістотеля. Зокрема, Жук звертає увагу на внесок Єржи Бартмінського, який інтерпретує концепцію Арістотеля та зазначає, що мовні конструкції можуть впливати на спосіб, яким людина формує свої думки і уявлення про світ. Він також розглядає внесок філософії німецької школи та американської антропології у розвиток цієї теорії, зокрема роботу Вільгельма фон Гумбольдта, який стверджував, що мова не лише відображає реальність, але й активно сприяє у формуванні світогляду.

Одним із відомих представників цього напрямку лінгвістичних досліджень був Едвард Сепір, учень Франца Боаса, німецького філолога, засновника американської етнолінгвістичної школи. Для Сепіра мова слугувала свого роду ключем до розуміння культури: «Układ wzorów kulturowych danej cywilizacji – pisał – jest w pewnym sensie odzwierciedlony w języku, który cywilizację tę wyraża» [35, с.88.].

Його учень, Бенджамін Лі Уорф, стверджував, що мова не лише виражає думки людини, але й впливає на її спосіб мислення і сприйняття світу. Наприклад, вивчаючи мову індіанців хопі, він прийшов до висновку, що існують різні способи опису світу, не обов'язково відповідні нашому уявленню про час і простір. Його праці разом із дослідженнями Сепіра стали основою гіпотези Сепіра-Уорфа, яка стверджує, що тип мови залежить від типу культури і навпаки, крім того, кожна мова містить своєрідне уявлення про світ, що визначає наше сприйняття реальності. Цей зв'язок отримав назву теорії лінгвістичного релятивізму. Тому можна сказати, що мовний образ світу є загальновідомим, зафіксованим у мові. Воно відрізняється від наукового (енциклопедичного) знання як набором слів, що називають конкретні явища, так і способом погляду на світ.

Отже, вивчення мови в контексті мовної релятивності вказує на те, що мова формує сприйняття світу. Розрізняються релятивні та абсолютні аспекти мови, причому розуміння мовних універсалій є ключем для порівняння мов. Граматика мови визначається культурним контекстом, а вивчення мови без урахування цього контексту не дає повного уявлення про сприйняття реальності через неї.

Із цих, а також суміжних за тематикою та метою досліджень бере початок термін JOS (językowy obraz świata).

Językowy obraz świata (JOS) – тобто мовний образ світу – є концептуальною структурою, що відтворює загальні уявлення про світ, властиві конкретній спільноті, культурі та традиціям. Він проявляється у різних аспектах мови, таких як значення слів, фразеологічні вирази, метафори та граматичні форми, характерні для певної мови. Дослідники цієї галузі мовознавства спираються на ідеї Вільгельма фон Гумбольдта, який наголошував на унікальності мовних законів для різних мов. Граматика та словниковий запас мови визначаються культурою конкретного суспільства чи нації, що призводить до різниці у мисленні мовою, в залежності від традицій, у яких особа виростила.

«JOS jest potoczną interpretacją rzeczywistości z punktu widzenia przeciętnego użytkownika języka, oddaje jego mentalność, odpowiada jego punktowi widzenia i jego potrzebom. Jest 'naiwny' [...], to znaczy równocześnie antropocentryczny i etnocentryczny, tworzony z punktu widzenia człowieka, mierzony ludzkimi miarami.

W potocznym obrazie otaczającego człowieka i bliskiego mu świata słońce wschodzi i zachodzi, rośliny dzielą się na użyteczne i szkodzące, ptaki na złowieszcze i przyjemne, woda jest zdrowa, czyli nadająca się do picia przez człowieka, albo nieprzydatna, cuchnąca, gwiazdy mrugają, droga biegnie, coś jest zimne, ciężkie, wysokie w relacji do miar przeciętnego człowieka. JOS jest przekazywany wraz z językiem, jest zarazem praktyczny, wystarczający na potrzeby codziennej komunikacji» [16].

Також Єжи Бартмінський писав, що серед варіантів національної мови розмовна мова займає особливе місце: є першою мовою, яку людина засвоює ще в дитинстві, і якою тривалий час користується у повсякденному житті, адже її виявляється цілком достатньо. Ця мова є найпростішою, найбільш конкретною та найближчою людині. Однак, коли людина має справу зі складними проблемами та ситуаціями, вона звертається до більш спеціалізованих стилів мовлення; проте розмовна мова все ще допомагає у розумінні нових понять і виразів, а також у контролі невизначених або неясних слів.

Розмовна мова, подібно до будь-якого іншого стилю мовлення, формує і закріплює певні концепції та уявлення про світ. (Наприклад, мовний образ світу, відповідно до теорії Сапіра-Уорфа, про яку вже згадано вище, залежить від культури, у якій ми спілкуємося. Різниці у мовному образі світу різних суспільств ілюструють відсутність або перенасиченість певних слів, що відображається у структурі мови та її семантичній організації, фразеології та граматиці.

РОЗДІЛ II

ВІДОБРАЖЕННЯ ЗОВНІШНІХ ХАРАКТЕРИСТИК ЛЮДИНИ У ПОЛЬСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

2.1. Національна ментальність та її відображення у мові

Ментальність – це сукупність психологічних, культурних, соціальних та історичних уявлень, які характеризують певну групу людей або суспільство. Це внутрішній світ і спосіб мислення, який визначається культурними та історичними особливостями певної групи та впливає на їхні переконання, цінності, традиції та спосіб життя. Саме поняття утворилося від латинського слова *mens*, що означає розум, дух, або психіку.

У сучасному світі ментальність сприймається як система без чіткої організації, що не має точних меж, тобто є притаманною певній культурі та людині, що є частиною цієї культури, проте не підлягає конкретному визначенню чи виокремленню. Визначення поняття ментальності ускладняється тим, що немає чіткого визначення його змістового навантаження, наповненості чи функцій. Проблему ментальності досліджували культурологи Микола Костомаров та Богдан-Ярослав Цимбалістий, філософи Дмитро Чижевський, Іван Лисий, мовознавці В. Телія та Валерій Мокієнко, психологи Вільгельм Гумбольдт та Олександр Кульчицький і ще багато науковців. Доктор філософських наук Вікторія Храмова у працях «До проблеми української менталітету» та «Українська душа» вказує, що ментальність – це «спільне «психологічне оснащення» представників певної культури, що дає змогу хаотичний потік різноманітних вражень інтегрувати свідомістю у певне світобачення» [14, с.4]. Отже, ментальність – це спосіб сприйняття світу, що генетично вбудований у свідомість або підсвідомість певного етносу. Формування ментальності етносу та його виявлення в мові визначаються різними факторами, включаючи природно-географічні, історичні, культурні, соціальні, релігійні та побутові. Ці впливи настільки стійкі, постійні та опосередковані, що навіть зміни в політичній або економічній сфері не можуть змінити "звички свідомості", які вироблялися століттями.

Щодо мови, то вона є фундаментальним аспектом людського суспільства, тісно пов'язаним з рівнем розвитку, структурою та функціонуванням суспільства. Мова служить не тільки засобом спілкування, але й сприяє усвідомленню етичних і моральних ідеалів. Крім того, мова є найважливішим показником стану розвитку нації та вираженням її національного духу.

Ментальність тісно пов'язана з мовою, яка відображає її культурні уявлення, історію, спілкування людей. Мова виступає як засіб збереження та передачі інформації, і сучасні дослідники зацікавлені в дослідженні ізоморфізму мовних і культурних кодів.

2.2. Конотації, історичний контекст та гендерна маркованість фразеологізмів на позначення якостей людини у польській мові

Фразеологізми є важливою складовою мови, яка відображає глибинні аспекти мовленнєвої культури та сприяє формуванню культурного тла народу. Виникнення фразеологізмів у мові відображає складні соціокультурні процеси, які формують спільне розуміння світу для носіїв цієї мови. Фразеологізми є результатом взаємодії мовного спілкування та культурних нюансів, які впливають на спосіб, яким мовці сприймають і висловлюють свої думки, переживання та уявлення про навколишній світ. «Фразеологічний фонд мови відіграє важливу роль у логіко-поняттєвій та морально-ціннісній концептуалізації, що відображається в семантичній структурі номінативних одиниць. Аналіз фразеологічних одиниць допомагає розкрити глибинні зв'язки між мовним виразом і когнітивними процесами свідомості, сприяючи кращому розумінню культурних особливостей та ціннісних орієнтирів етнокультурної спільноти» [12].

Фразеологізми є не лише словами чи виразами, але й результатом складних соціокультурних процесів, які відображають спільні цінності, традиції та спосіб мислення певної групи людей. Вони виникають з потреби точно та ефективно передати певні концепції, які мають глибокі культурні або історичні корені. Розглянемо детальніше, як фразеологізми відображають взаємодію між

мовним спілкуванням і культурними нюансами, що впливають на сприйняття світу мовцями.

По-перше, фразеологізми відображають спосіб, яким мовці сприймають світ навколо себе. Кожна мова має свої власні усталені вирази, оскільки кожна культура має свої унікальні способи розуміння і вираження ідей. «...istnienie różnych języków nie jest dowodem na istnienie odmiennych procesów myślowych u ludzi (...). Postrzeganie zjawisk ma taki sam charakter u wszystkich ludzi, różnią się tylko formy komunikowania tych spostrzeżeń...» [36, с.88-89]. Так, фразеологізми про погоду можуть бути особливо важливими в країнах з прохолодним кліматом, де погода має значний вплив на повсякденне життя. Погода, як постійний елемент у житті польських людей, також має свої віддзеркалення у фразеологізмах. Усталені вирази, пов'язані з погодними явищами, відображають спосіб, яким польське суспільство сприймає й адаптується до змінливих природних умов.

По-друге, фразеологізми відображають культурні цінності та традиції. Вони можуть містити символіку, яка є важливою для певної культури або спільноти. Наприклад, польські фразеологізми, пов'язані з природними явищами, часто мають корені в стародавніх віруваннях або звичаях. У контексті польської мови фразеологізми часто пов'язані з унікальними аспектами культури та природи, які мають особливе значення для польського народу. Наприклад, усталені вирази, пов'язані зі звірами, відображають не лише фізичні характеристики тварин, але й символізують властивості, які цінувалися в польській традиційній культурі, такі як мужність, витривалість чи прудкість.

Крім того, фразеологізми відображають історичні та соціальні аспекти культури. Вони можуть бути пов'язані з історичними подіями, політичними контекстами або суспільними змінами. Наприклад, деякі фразеологізми сягають коренями у часи війни або революцій, що відображає стосунки до конфліктів чи боротьби. Також у польській мові велика увага приділяється емоційному сприйняттю світу через фразеологізми, які виражають різні почуття та стани

душі. Ці вирази не лише збагачують мовлення, але й відображають глибинні аспекти емоційного досвіду польського народу.

Виникнення та розвиток фразеологізмів у польській мові також можуть бути пов'язані з католицькою традицією та впливом костелу на моральність та світогляд польського народу. Католицизм, як домінуюча релігійна сила, мав значний вплив на уявлення польського народу про добро, зло та моральні цінності. Отже, багато фразеологізмів містять релігійні образи, причому не теологічні, а існуючі в народі (*aniołek z różkami, brudny jak święta ziemia, w stroju Adama/Ewy*), символи або моральні концепції, які були важливими для формування мовленнєвої культури.

Фразеологізми на позначення особистості у польській мові можна класифікувати залежно від того, до якої категорії особи вони відносяться: чоловіки, жінки, діти або нейтральні. Ця класифікація відображає різноманітні аспекти культурних уявлень та ролей у суспільстві.

Фразеологізми, які відображають якості людини, глибоко вкорінені у мовному спілкуванні та загальному уявленні про різні гендерні ролі. Деякі з цих фразеологізмів можуть бути скеровані на конкретні гендерні групи, такі як чоловіки, жінки або діти, виражаючи відповідні якості або риси.

Позитивно марковані фразеологізми часто використовуються для підкреслення сильних сторін або позитивних якостей особистості. Наприклад, вираз *chłop jak dąb* може відображати фізичну силу та витривалість, але разом з тим є показником зовнішньої риси чоловіка. У той час як негативно марковані фразеологізми можуть вказувати на недоліки чи негативні риси.

Ці усталені вирази в мові показують складні відносини між мовними засобами та культурними стереотипами. Вони слугують як засіб передачі сприйняття та оцінок людей у суспільстві, відображаючи значення, які є притаманними різним якостям та характеристикам. Таке дослідження фразеологізмів допомагає краще розуміти, як мова тісно пов'язана з культурними уявленнями та соціальними нормами, впливаючи на сприйняття людей та їхніх ролей у суспільстві.

Фразеологізми на позначення осіб чоловічої статі часто підкреслюють мужність, силу, рішучість або інші якості, що традиційно асоціюються з чоловічим статусом. Фразеологізми на позначення жіночої статі можуть відображати жіночість, красу, турботу або інші аспекти жіночої ідентичності. Фразеологізми про дітей часто стосуються дитячої невинності, радості або допитливості.

З іншого боку, нейтральні фразеологізми можуть описувати якості чи характеристики, які не залежать від статі або віку. Ці вирази можуть застосовуватися до будь-якої людини, незалежно від її ідентичності.

Тобто фразеологізми на позначення людей можна розділити на виключно чоловічі, виключно жіночі, гендерно нейтральні та ті, що використовуються на позначення дітей. У подальшому ці групи можна також пропустити крізь призму позитивної, негативної або нейтральної маркованості.

Прагматична класифікація фразеологізмів Войцеха Хлебди, представлена у фразеологічному словнику Войцеха Хлебди, виділяється своїм підходом до аналізу, орієнтованого на контекст їх вживання. Цей підхід дозволяє не лише систематизувати фразеологізми, а й краще розуміти їх функціональне значення та роль у реальних комунікативних умовах мовленнєвої діяльності. Класифікація Хлебди структурує фразеологічні одиниці залежно від конкретних мовленнєвих умов, таких як жанри текстів, контекст використання та комунікативні обставини. Це надає глибший і адаптивний підхід до опису фразеологізмів порівняно з іншими класифікаціями.

У нашому варіанті підхід Хлебди так само акцентує на тісному зв'язку між фразеологічними одиницями та конкретними ситуаціями мовленнєвого вживання – розділяє фразеологізми за гендером. Отже, існують фразеологізми, що можуть бути застосовані на позначення осіб лише чоловічої або лише жіночої статі, або ж так звані гендерно-нейтральні, тобто такі, які не містять у своєму значенні та формі жодної вказівки на стать людини. Також фразеологізми можуть бути наділені позитивною, негативною або нейтральною конотацією.

У нашій роботі ми об'єднали прагматичну класифікацію Хлебди з матеріалом словника ("Słownik frazeologiczny z ćwiczeniami dla uczących się języka polskiego jako obcego"), що дозволило глибше зрозуміти механізми класифікації сталих виразів у польській мові. Цей комплексний підхід допомагає встановити тісний зв'язок між фразеологічними одиницями та їхнім контекстом використання, що є вирішальним для аналізу їх функціональної ролі в мовленнєвій практиці та комунікації.

Суттєвою перевагою класифікації Хлебди є те, що вона виокремлює групи фразеологізмів, які формуються в результаті конфронтації з конкретними мовними ситуаціями, контекстом використання та комунікативними умовами. Саме це допомагає створити зручні для розуміння та аналізу діаграми з відсотковими значеннями.

Побудовані на основі аналізу гендерно-маркованих фразеологізмів за матеріалами зі словника «Słownik frazeologiczny z ćwiczeniami dla uczących się języka polskiego jako obcego» (додаток 1) кругові діаграми демонструють відсотковий розподіл фразеологічних одиниць за їхньою маркованістю щодо статевої ідентифікації суб'єктів (рис.1), а також класифікацію з точки зору позитивного, негативного або нейтрального забарвлення фразеологізмів на позначення осіб виключно чоловічої та виключно жіночої статей (рис.2).

Обидві діаграми є інструментами візуалізації результатів наукового аналізу фразеологічного матеріалу з погляду гендерної маркованості. Перша діаграма дозволяє швидко оцінити розподіл фразеологізмів за гендерними рамками, показуючи відсотковий внесок у кожній категорії. Друга діаграма розширює цей аналіз, уточнюючи структуру маркованих фразеологізмів за позитивністю, негативністю або нейтральністю. Такий підхід дозволяє зрозуміти не лише кількісні характеристики, а й сутність і відтінки фразеологічного матеріалу, що стосується гендерної семантики.

Перша діаграма відображає відсоткове співвідношення гендерно-маркованих фразеологізмів за такою схемою: 22.2% фразеологізмів стосуються

виключно чоловіків, 44.4% стосуються виключно жінок, а 33.3% є нейтральними, тобто не обмежені гендерними рамками.

Друга кругова діаграма, побудована на основі подальшого аналізу гендерно-маркованих фразеологізмів, відображає відсоткове співвідношення фразеологізмів на позначення виключно осіб чоловічої статі за їхньою позитивною, негативною або нейтральною конотацією. Згідно з цією діаграмою: 20% фразеологізмів є позитивно маркованими, 50% є негативно маркованими, а 30% належать до нейтральної категорії.

2.3. Гендерно-марковані фразеологізми

Зі словника «Słownik frazeologiczny z ćwiczeniami dla uczących się języka polskiego jako obcego» [42] нами було відібрано 38 фразеологізмів, придатних для опису особистості, зовнішності та вікових аспектів людини. Спираючись на когнітивний підхід та аналіз мовного матеріалу як у Прагматичній класифікації фразеологізмів Войцеха Хлебди, проведено докладне дослідження гендерної маркованості фразеологізмів. Зазначено, що з наведених 45 фразеологізмів 9 є гендерно-маркованими у відношенні до чоловіків, 14 – до жінок, тоді як решта 15 є нейтральними, тобто можуть застосовуватися в контексті будь-якої статі. Наукове значення цього дослідження полягає в уточненні лінгвістичних особливостей, що моделюють соціокультурну картину світу в мовленні. Аби проілюструвати в найкращий спосіб вибрані матеріали для дослідження ми побудували кругову діаграму процентного розподілу гендерно-маркованих фразеологізмів. Ця діаграма демонструє, що 23.7% фразеологізми з представлених матеріалів стосуються виключно чоловіків, 36.8% – виключно жінок, а 39.5% - нейтральні конструкції, що не обмежені гендерними рамками.

38 фразеологізмів «Słownik frazeologiczny z ćwiczeniami dla uczących się języka polskiego jako obcego»

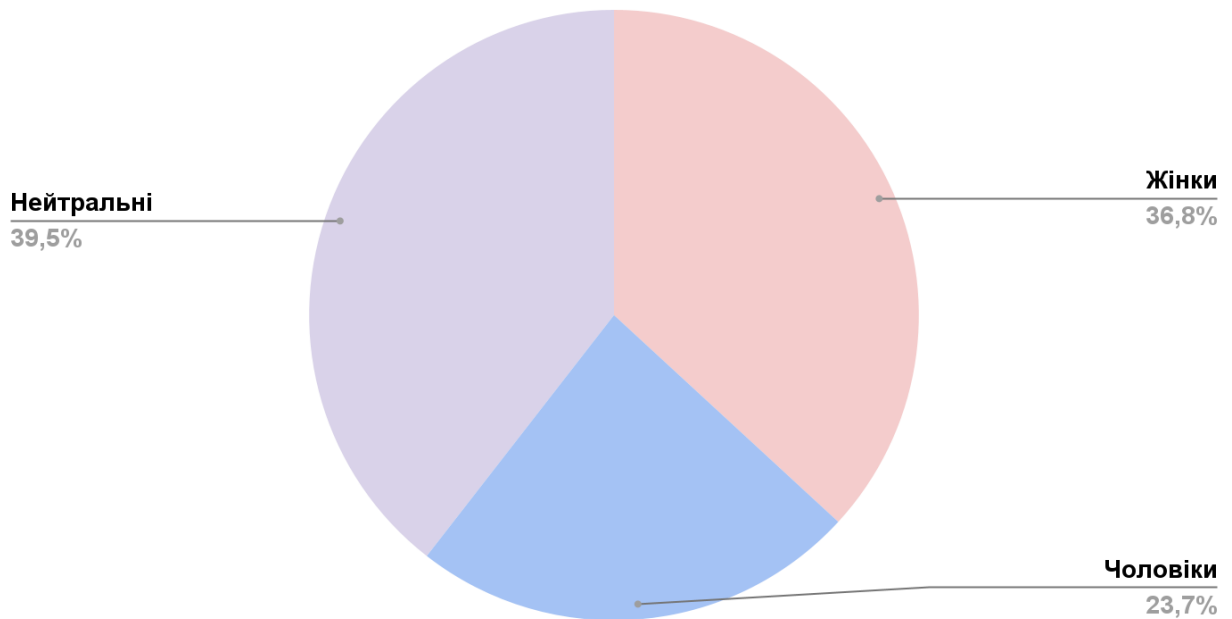

рис.1

Згідно з метою дослідження, у контексті якого використовувався словник «Piotr Fliciński, Adam Mickiewicz university, Współczesny słownik frazeologiczny» (додаток 2) для експлікації фразеологізмів, що виражають різні аспекти зовнішності та віку людини, було виявлено та систематизовано 85 відповідних лексичних одиниць.

Відповідно до методології, наступним етапом дослідження став процес класифікації цих фразеологізмів за статево-віковими параметрами на чотири різні категорії: чоловіки, жінки, діти та нейтральні вирази. Аналіз виявив, що 10 фразеологізмів призначені для опису чоловіків, 7 – для жінок, 3 – для дітей, а 65 відзначилися як нейтральні.

Далі, з метою деталізації результатів, проведено перетворення отриманих даних у відсоткове співвідношення, для встановлення кількісної ваги кожної категорії у вибірці. За результатами аналізу, виявлено, що фразеологізми, що описують чоловіків, складають **11,6%** від усього обсягу, тоді як ті, які стосуються жінок, – лише **8,2%**. Фразеологізми, зосереджені на дітях,

становлять лише **3,5%**, тоді як нейтральні фразеологізми складають **76,7%** від усієї вибірки. Для наочного представлення цих даних і подальшого аналізу, була побудована кругова діаграма, що ілюструє розподіл фразеологізмів у вибірці з використанням відсоткових показників.

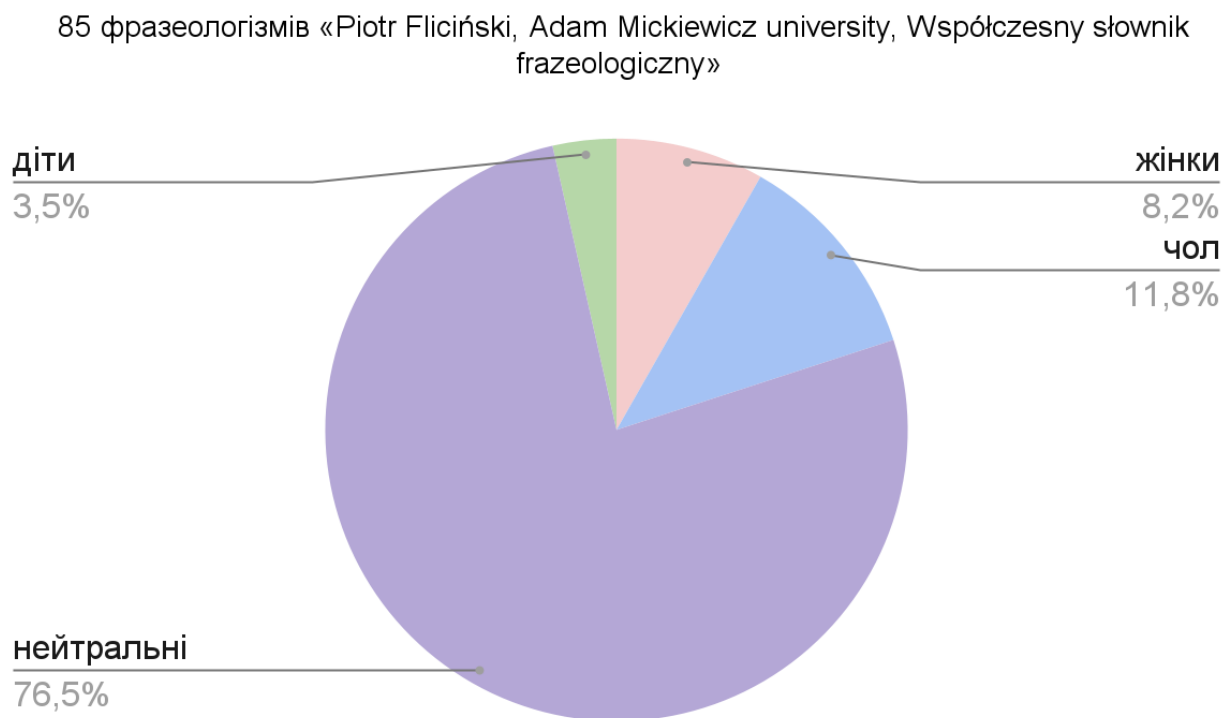

рис.2

Для експлікації фразеологізмів, що виражають різні аспекти зовнішності та віку людини, було виявлено та систематизовано 86 відповідних лексичних одиниць. Відповідно до методології, наступним етапом дослідження став процес класифікації цих фразеологізмів за статеві-віковими параметрами на чотири різні категорії: чоловіки, жінки, діти та нейтральні вирази. Аналіз виявив, що 10 фразеологізмів призначені для опису чоловіків, 7 – для жінок, 3, – для дітей, а 66 відзначилися як нейтральні.

Далі, з метою деталізації результатів, проведено перетворення отриманих даних у відсоткове співвідношення, для встановлення кількісної ваги кожної

категорії у вибірці. За результатами аналізу, виявлено, що фразеологізми, що описують чоловіків, складають 11,6% від усього обсягу, тоді як ті, які стосуються жінок, – лише 8,2%. Фразеологізми, зосереджені на дітях, становлять лише 3, 5%, тоді як нейтральні фразеологізми складають 76,7% від усієї вибірки. Для наочного представлення цих даних і подальшого аналізу, була побудована кругова діаграма, що ілюструє розподіл фразеологізмів у вибірці з використанням відсоткових показників.

Аналізуючи фразеологізми зі словника «Współczesny słownik frazeologiczny» можна зауважити суттєву різницю між нейтральними (або гендерно-маркованими) виразами й тими, що стосуються дітей. Загальний обсяг нейтральних фразеологізмів становить значну частину (76,7%) у порівнянні з фразеологізмами, що описують дітей (3, 5%). Це відображає деяку обмеженість або відсутність сталих виразів, які б присвячувалися характеристиці дітей у мовленні. Висока концентрація нейтральних фразеологізмів порівняно з обмеженим числом виразів, що стосуються дітей, також говорить про дефіцит або меншу, приділену цій тематиці в мовній практиці або в мовному корпусі, який використовується для побудови словника. Таке спостереження може бути важливим для подальшого дослідження та розвитку мовних ресурсів з урахуванням різних аспектів мови, включаючи опис дітей як важливої соціокультурної групи.

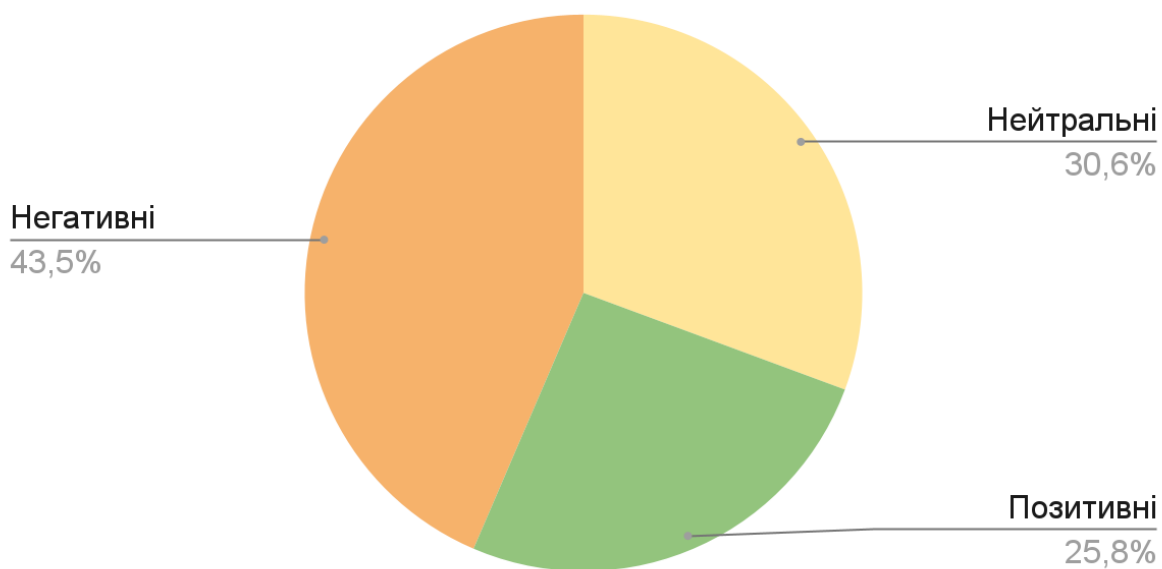
2.4. Фразеологізми з огляду на маркування

При перегляду матеріалів і даних для аналізу з двох словників можна прийти до ряду вже наведених вище висновків. Всі ці висновки, попри свою вузьку контекстність є наочними. Узагальнюючи їх варто сказати, що для аналізу фразеологізмів практична класифікація В. Хлебди є важливим інструментом розуміння принципів розподілу фразеологізмів за контекстними групами. Також необхідно наголосити на тому, що фразеологізмів будь-якої конотації на позначення людей, а саме на позначення людей незалежно від статі, найбільше – і це наштовхує на думку про не важливість статевої ознаки у

моменті творення фразеологізмів, оскільки вони є узагальненням спостережень за людьми в цілому.

Наступним етапом роботи став аналіз вибраних фразеологізмів, вибраних з двох словників [27, 42] із точки зору нейтрального, негативного або позитивного маркування. Підрахувавши, ми зробили висновок, що з 124 фразеологізмів 38 є нейтральними, 327, набувають позитивного маркування, а

Відсоткове відношення маркованих фразеологізмів на матеріалах обох словників

54 – негативного.

рис. 3

Базуючись на наведеній статистиці можна зробити висновок про те, що увага людей зазвичай акцентувалася на негативних якостях характеру чи зовнішності людини, в той час, як позитивні якості частіше замовчувалися, або ж про них говорили прямим текстом, не вдаючись до метафор та алегорій. Певна кількість фразеологізмів, що нами в цьому дослідженні була класифікована як негативно марковані, на момент утворення цілком могли розглядатися як нейтральні, проте в сучасному світі несуть у собі значення неповаги чи презирства, що не є допустимим стосовно людини (наприклад,

агресивна оцінка зовнішності особи, об'єктивізація, порівняння людини із неживим об'єктом). Можемо також зазначити, що на сьогоднішній час світ тяжіє до вирівнювання та безоціночного ставлення до особистості, саме тому фразеологізми, що були цілком допустимі для характеристики людини у минулому, ми зараз ідентифікуємо як негативно забарвлені.

В кінцевому підсумку фразеологічні одиниці на позначення людей поділені за статевою та гендерною ознаками, а їхня конотація та визначення позитивного чи негативного маркера відкривають дискурс для дослідження історії культури країни.

2.4.1. Фразеологізми на позначення осіб чоловічої статі

Риси, які культурно-історично за версією фразеологізмів, бажані у чоловіках, це фізична сила, яка прирівнюється до краси: *chłopak jak malowanie chłop jak dąb, chłop na schwał, dobrze zbudowany, kawał chłop, ktoś wygląda jak młody bóg*; таке ставлення історичної людини до молодості є доволі зрозумілим, адже раніше життя складалося з тяжкої фізичної праці також через негативну конотацію закріплюють важливість сили. Явища зовнішності, характеру, вдачі чи вроди часто виражаються антиподами. Засвідчуючи бажання і любов до молодості, фразеологізми засуджують старість: *pleć brzydka, stary cap, stary piernik / grzyb, stary koń*.

Фразеологізми, що формують уявлення про вік чоловіків, це, здебільшого, нейтрально-позитивні фразеологізми: *starszy pan, stary, ale jary*. Також є фразеологізми, які репрезентують дії, характерні лише для «*ktoś prosi kogoś o rękę, ktoś prosi o czyjaś rękę*» – акцентують на тому, що від чоловіка очікується перший крок у заручинах, а (також підтверджує існування на теперішній час вже) стереотипу, який покладає на чоловіків очікування в ініціативності; засудження самотності: *stary kawaler*, а також опосередковане засудження некоммунікабельності: *zimny drań*. Від чоловіка очікується інтелігентність і вміння брати на себе відповідальність, тому прояви зайвого снобізму

критикуються: *chłopski filozof* і одночасно з цим існує вираз *na chłopski rozum*, який позитивно підкріплює образ чоловіка як «автоматично розумного».

Нами було проведено докладний аналіз фразеологізмів на позначення осіб чоловічої статі для визначення їхньої позитивної, негативної або нейтральної маркованості за допомогою класифікації сталих виразів на прикладі прагматичної класифікації фразеологізмів Войцеха Хлебди. З метою уникнення помилок, фразеологізми, що викликали сумніви, було віднесено до нейтральної категорії. Результати аналізу показали, що з 19 фразеологізмів, призначених для опису осіб чоловічої статі 7, виявилися позитивно маркованими, 11 – негативно маркованими, а 1 був нейтральним.

Відсоткове співвідношення маркованих фразеологізмів на позначення чоловіків

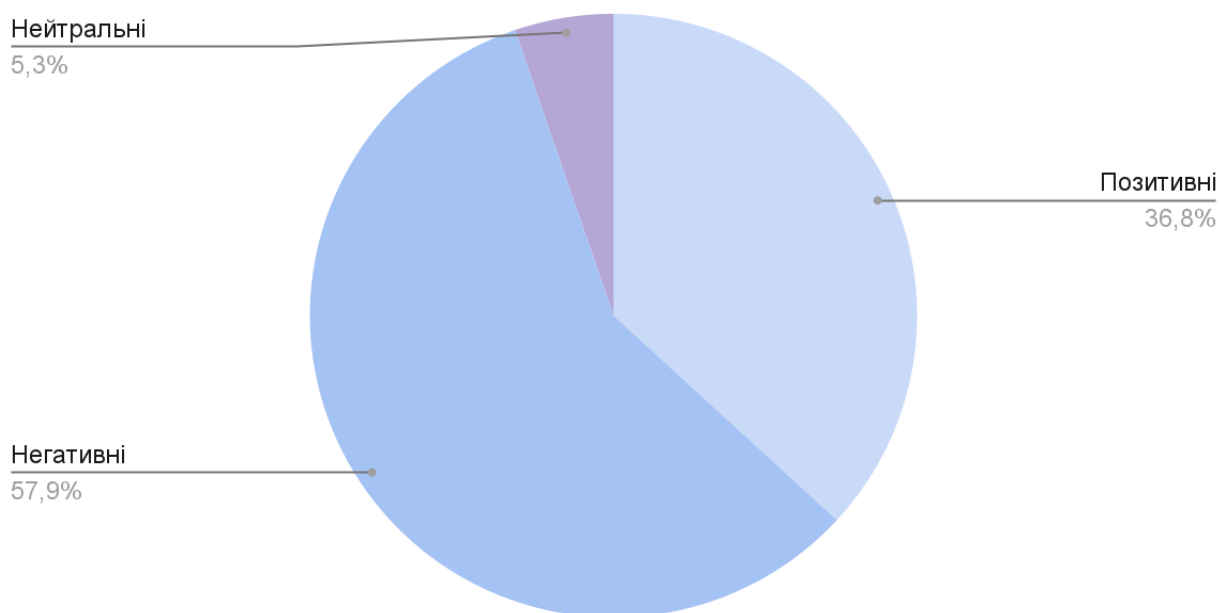

рис.4

З даних діаграми (рис. 4) можемо зробити висновок, що 36,8% фразеологізмів є позитивно маркованими, тобто такими, які використовуються для позитивного опису, вираження позитивних характеристик або емоцій. При цьому варто відзначити, що група позитивно маркованих фразеологізмів у цій вибірці найменша, отже, можна зробити припущення, що загалом мова схильна залишати позитивні явища директивно названими, замість заміни слів фразеологізмами.

Значна частина фразеологізмів, (а саме 57,9%), є **негативно** маркованими. Наявність таких фразеологізмів може свідчити про бажання мовців згладити силу слів і замість прямої конфронтації використати метафори та інакомовлення.

Нейтральна категорія: 5,3% фразеологізмів в нейтральній категорії мають загальну або неспецифічну семантику, що не асоціюється з вираженою оцінкою або емоційним забарвленням.

Посилаючись на прагматичну класифікацію фразеологізмів Войцеха Хлебди ми можемо зробити наступні висновки: 1) фразеологізми використовувались з метою уникнення прямого або директивного називання негативних явищ, зберігаючи при цьому певну культурну або мовну ввічливість; 2) у вираженні свого стосунку до негативних явищ застосовувалась більша емоційна виразність, що відображається у використанні більшої кількості негативно маркованих фразеологізмів порівняно з позитивно маркованими.

2.4.2. Фразеологічні одиниці на позначення осіб жіночої статі

Вимоги до жінок були пов'язані з певними якостями характеру (покірність, небагатослівність) та зовнішності (слабкість, конвенційна привабливість); оцінка зовнішності й молодості корелювала з уявленнями про здоров'я і характер, а також з тим, що красиві жінки не є такими заздрісними, не мають інших негативних чеснот, якими наділяли некрасивих / старих жінок. Так часто на опис зовнішності апелюють для компліментів: *dziewczyna jak*

malowanie, pleć piękna. На противагу позитивно конотованим фразеологізмам є такі, які ніби нейтрально, але все ще з підступом, указують на особливості будови тіла: *plaska jak deska pot.* ‘o kobiecie: mająca bardzo mały biust; określenie pogardliwe’, *mieć talię jak osa* ‘kobieta szczupła w części tułowia nad biodrami’ *ktoś ma czym oddychać* ‘o kobiecie z dużym biustem’.

Існує сталий фразеологізм, який сучасно заведено критикувати; через використання люди, особливо чоловіки, можуть зіштовхнутися з негативною реакцією зі сторони соціуму – сталий вираз *ślaba pleć* нова конотація цього виразу зчитується сучасниками негативно, хоча ще 20 років тому цей вираз був нормою, а 50 років тому – був компліментом, це доказ впливу історичного культурного розвитку на мовлення у вигляді зміни змістовності фразеологізмів.

Існує не так багато позитивних, як негативно-нейтральних фразеологізмів на позначення віку жінок: *stara panna* ‘kobieta niemłoda, która nie zdecydowała na zwiążanie się z mężczyzną’, *wiek balzakowski* ‘o kobiecie atrakcyjnej pomiędzy 30. a 40. rokiem życia’, *starsza pani / kobieta* ‘elegancko o starej kobiecie’. Також жінку оцінюють нейтрально залежно від того, чи досягла вона віку заміжжя: *panna na wydaniu*.

Важливо зауважити, що про жінок поширені фразеологізми, які складно описати як негативні, чи позитивні, але вони точно не нейтральні, це відображає історичне об'єктивне ставлення до жінок. Часто такі неоднозначно конотовані фразеологізми одночасно хвалили та критикували: *ślodka idiotka* ‘kobieta atrakcyjna, lecz nieobdarzona zbyt wysokim poziomem inteligencji’, *malowana lala pot.* ‘kobieta ładna, ale głupia, bez polotu’. Ці сталі вирази описують той факт, що історично до жінок були інші вимоги, ніж до чоловіків: жінки не мали бути розумними й ніхто не бачив потреби створювати великі кількості виразів, які б підносили жіночий розум. Однак негативна конотація нерозумності як людської якості також присутня у фразеологізмах про жінок: *głupia (jak) gęś pot.* ‘głupia kobieta, dziewczyna; określenie pogardliwe’; незалежно від статі нерозумність сприймається і подається негативно, просто різним ступенем.

Також є фразеологізми які позначають таку приписану суто жінкам чесноту як "тиха", найбільше вона виражена через негативно марковані сталі вирази, які критикують "галасливість" тобто, умовно приписану всім жінкам, зайву говірливість: *baba z magla* 'plotkarka, kobieta o prostackim obyciu', *babskie gadanie* 'pogardliwie o wypowiedziach kobiet, o rozmowach, które nie są warte uwagi, o słowach pozbawionych sensu i znaczenia'.

Виключно про вагітних є фразеологізми, які зазвичай несуть позитивний зміст: *ktos jest przy nadziei, toś jest w odmiennym / w błogosławionym stanie*.

Нейтральні сталі вирази про жінок часто націлені на повчання й очікування певного положення жінки у суспільстві, тобто диктують, які речі має робити жінка: *wyszła za mąż (za kogoś)* 'o kobiecie, która wstępuje w związek małżeński, która zawarła z kimś związek małżeński', *wierna jak Penelopa* 'o kobiecie: wierna swojemu partnerowi', *papużki nierozłączki* 'zwykle o dziewczynkach, młodych kobietach, blisko zaprzyjaźnionych, przebywających stale razem; określenie żartobliwe', *kura domowa* 'kobieta poświęcająca dużo czasu obowiązkom domowym, wychowywaniu dzieci, niemająca własnych zainteresowań i rezygnująca z pracy zawodowej; określenie lekceważące'. Наведені вище фразеологізми позначають різні суспільні очікування від жінок, що є доволі недбалим стосовно індивідуальних якостей різних жінок, навіть якщо ці вирази звучать нейтрально.

Поділ відповідно до статі, як вже було сказано, не є єдиним умовним поділом фразеологізмів, який історично спостерігається у польській мові. Також існують фразеологізми, які говорять виключно про дітей, або опосередковано позначають час, коли людина була дитиною. Зазвичай сталі вирази про дітей описують процеси, притаманні тільки дітям, або негативні якості, що за семантикою фразеологізму не мають бути піддані такому осуду, як ті ж якості у дорослих. Також часто дитячий образ вбирає в себе католицькі ідеї невинності й чистоти дітей, це перегукується з жіночим образом у католицизмі, який є або суто святим *Matka Boża, Maria z Nazaretu*, або грішним *grzech pierworodny* (приписують частіше жінкам, ніж чоловікам). Так існує сталий вираз *aniołek z*

różkami 'o dziecku wyglądającym prześlicznie, niewinnie, ale lubiącym płać figle, czasem zachowującym się niezdolnie'.

З усього масиву даних, набраного нами для дослідження, виявлено лише 21 фразеологізм на позначення жінок (із 123 фразеологізмів загалом). З цих даних було виявлено, що лише 14,3% таких фразеологізмів є позитивно маркованими, 66,7% фразеологізмів характеризуються негативною маркованістю та 19% фразеологізмів є семантично нейтральними.

Відсоткове відношення маркованих фразеологізмів на позначення жінок

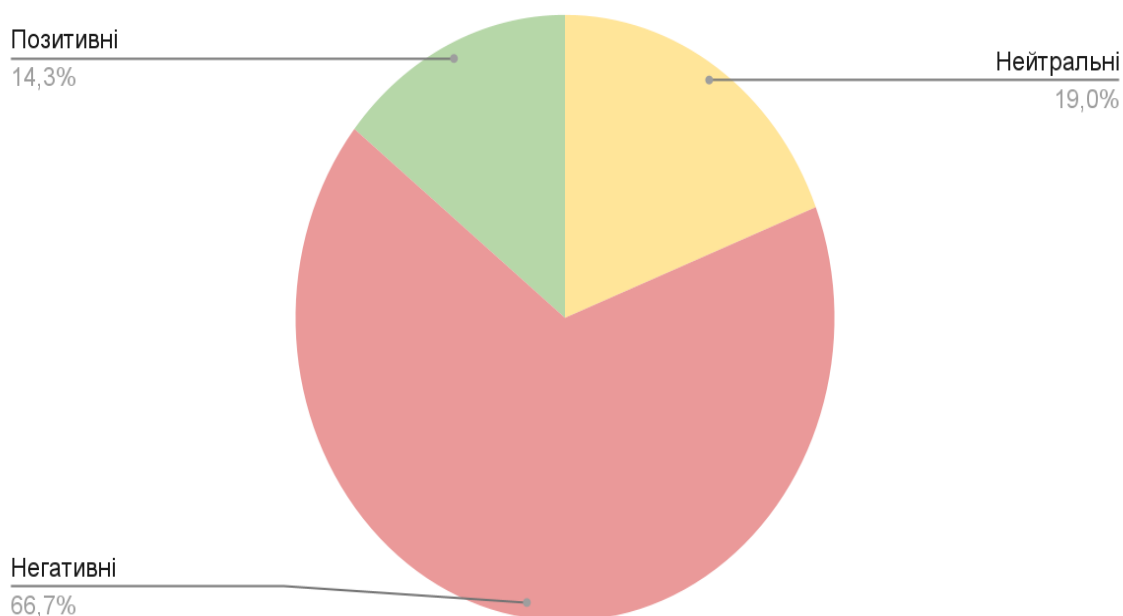

рис.5

Ця діаграма яскраво демонструє теорію, згідно з якою загалом фразеологізми використовувалися задля спроб згладити силу негативного висловлювання. Всі три діаграми є інструментами візуалізації результатів наукового аналізу фразеологічного матеріалу з погляду гендерної маркованості. Перша діаграма дозволяє швидко оцінити розподіл фразеологізмів за гендерними рамками, показуючи відсотковий внесок у кожній категорії. Друга діаграма розширює цей аналіз, уточнюючи структуру маркованих фразеологізмів за позитивністю, негативною або нейтральністю серед

чоловіків і третя те саме серед жінок. Такий підхід дозволяє зрозуміти не лише кількісні характеристики, а й сутність і відтінки фразеологічного матеріалу, що стосується гендерної семантики.

2.4.3 Фразеологізми на позначення дітей

Як можемо бачити із фразеологічного матеріалу, дорослість дітей несе в собі позитивну конотацію: вираз *mądry ponad swoje lata* несе в собі властивості компліменту. Також швидкість дорослішання є позитивною якістю дітей: *rosnąć jak na drożdżach* ‘nieprzeciętnie szybko rosnąć, zwiększać coś’. В контексті позитивно-нейтральної конотації про дорослішання виступає вираз *brzydkie kaczątko* ‘o człowieku, który w dzieciństwie nie wyróżniał się wdziękiem i urodą; o kimś, kto za młodu lub na początku swojej drogi zawodowej, artystycznej cechowało nieokrzesanie i brak wdzięku’, попри негативне забарвлення окремих слів, цей вислів несе в собі культурний код, що є цілком позитивним. Цікавість останнього фразеологізму – *brzydkie kaczątko* також полягає в тому, що його було сформовано умовно в рамках мови, не так давно, але його актуальність зробила його невіддільною частиною художнього мовлення. Також дітей часто нейтрально оцінюють в контексті їхніх сімейних зв'язків: *wykapana mama / mamusia / matka, wykapany ojciec / tata / tatuś* ‘o wyglądzie zewnętrznym i/lub o cechach charakteru dziecka: bardzo przypomina rodzica’.

2.4.4. Гендерно нейтральні фразеологізми

Найбільшою частиною фразеологізмів є звороти, які використовуються на позначення осіб обох статей в різний віковий період. Велика кількість фразеологічних одиниць зберігає в собі історичний та релігійний вплив на життя поляків: так з'являються сталі вирази на позначення зовнішнього вигляду людей різної конотаційної забарвленості, найчастіше – нейтральні; люди минулого просто проводили паралель між двома явищами, спираючись на візуальні подібності: *brudny jak święta ziemia* ‘bardzo brudny, umorusany’ ◇ *Wariant = czarny jak święta ziemia*; так само є більш ємні нейтральні

фразеологізми також акумулюють і повторюють традиційні важливі дії: *chodźć z gołą / odkrytą głową* ‘nie wkładać nakrycia głowy, wychodząc z domu’ *goły jak święty turecki* ‘całkowicie nagi’.

Наявність більшої чи меншої кількості негативних або позитивних фразеологізмів вказує на культурно історичне відношення народу до релігійності й релігій загалом. У польській мові наявність великої кількості нейтральних і позитивних фразеологізмів про релігію (католицький погляд) є свідченням історичного цілком позитивного ставлення до релігії католицизму: *jak go Pan Bóg stworzył* ‘bez jakiegokolwiek okrycia, zupełnie bez ubrania’, *w stroju Adama / Ewy* ‘nago’, *zrobić się na bóstwo żartobliwie* ‘wystroić się, zrobić sobie makijaż’, *matuzalemowy wiek, matuzalemowe lata* ‘o kimś bardzo starym’, *wyglądać jak z krzyża zdjęty* ‘być bardzo zmęczony, wyczerpany’ * *Wariant = czuć się jak z krzyża zdjęty*.

Більш приземлені фразеологізми - це нейтральне зчитування зовнішніх рис через умовне розуміння внутрішнього стану людини, та загалом оцінка зовнішнього стану: *spiec raka* ‘zaczerwienić się na twarzy, najczęściej ze wstydu’, *biały jak kreda* ‘o kimś bladym, zwykle z przerażenia, ze strachu, z powodu choroby’ *zob. biały jak płótno / ściana, biały jak mąka* ‘o kimś, kto ma bardzo jasną cerę; o kimś nieopalonym, mimo letniej pory’, *blady jak ściana/jak śmierć / trup* ‘bardzo blady’, *czerwony jak burak* ‘czerwony na twarzy, najczęściej z powodu wstydu, nieśmiałości, skrępowania’, *być rozebrany (jak) do rosolu *żartobliwie* ‘rozebrać się prawie do naga; zdjąć z siebie koszulę’ *zob. *rozebrać się (jak) do rosolu, chodząca reklama* ‘ktoś świadczący o jakości, wartości jakiegoś produktu, idei, przekonań itp.’ *zob. żywa reklama, chudnąć w oczach* ‘w szybkim tempie tracić na wadze’ *zob. ginąć w oczach, cienki jak patyk* ‘bardzo cienki’, *chudy jak patyk pot.* ‘wychudzony’, *być w gązie *środowiskowe* ‘o sportowcach: ktoś jest w doskonałej formie, wszystko mu wychodzi’, *dbać o linię* ‘starać się utrzymać ładną, zgrabną sylwetkę’ *zob. zadbać o linię, delikatny jak aksamit / jedwab* ‘bardzo gładka skóra; bardzo gładka tkanina; piękna barwa głosu’, *dostać gęsiej skórki* ‘o zmieniającym się wyglądzie skóry ludzkiej, która pod wpływem odczuwania zimna, nagłej zmiany

temperatury otoczenia lub silnych emocji wygląda jak skóra ptaka domowego pozbawionego pierza’, *kamienna twarz* ‘nieokazywanie emocji, niewzruszony niczym wyraz twarzy’, *twarz pokerzysty* ‘nieokazywanie emocji, niewzruszony niczym wyraz twarzy’, *jakby kij połknął* ‘wyprostowany w nienaturalny sposób, z wysiłkiem utrzymujący usztywnioną postawę’, *szklane oczy* ‘błyszczące, lekko załzawione, zaczerwienione oczy’, *żywy trup* ‘człowiek pozbawiony emocji, uczuć’.

Наступна група фразеологізмів загалом має нейтральний характер і слугує описом, але деякі мають у собі негативні прояви: *brzydki jak noc* ‘bardzo brzydki’, *chudy jak tyka* ‘o kimś bardzo chudym i zazwyczaj wysokim’, *chudy jak szczapa* ‘o kimś bardzo chudym’, *kwaśna mina* ‘niezadowolenie uzewnętrznione grymasem na twarzy’, *ktoś nie pierwszej młodości* ‘o człowieku dojrzałym’, *sama skóra i kości* ‘o kimś, o czymś bardzo chudym; o kimś, o czymś na sam widok w bardzo złym stanie zdrowia, spowodowanym niedożywieniem’, *świńskie oczka / oczy* *obraźliwe ‘małe ludzkie oczy wtopione w twarz o czerwonym kolorze’, *obwieszony jak choinka* ‘o kimś, kto używa nadmiaru dodatków do ubioru, zwłaszcza naszyjników, pierścionków, kolczyków itp.’, *elegant z morskiej piany / z morskiej pianki / z Mosiny* *regionalne ‘zazwyczaj z ironią, żartem o kimś ubranym z przesadną elegancją nieadekwatną do okoliczności’.

Подібно до вже названих фразеологізмів є ті, які позитивно, на рівні компліменту, презентують фізичні якості людини: *lekki jak piórko* ‘o człowieku: szczupły, ale nie wychudzony’, *skóra jak aksamit* ‘skóra delikatna, gładka, zadbana’, *ktoś nie wygląda na swoje lata* ‘ktoś wygląda na młodszego niż jest w rzeczywistości’, *ktoś wygląda jak milion dolarów* ‘ktoś jest bardzo dobrze ubrany, ma na sobie strój wysokiej jakości i wygląda atrakcyjnie’, *w kwiecie wieku* ‘w pełni sił witalnych’, *w sile wieku* ‘w wieku dojrzałym’, *jak z obrazka* ‘o kimś bardzo ładnym i młodym’, *starszy od węgla* *żartobliwie ‘o człowieku bardzo starym, ale utrzymującym dobry stan umysłu’, *mieć swoje lata* ‘ktoś jest dorosły; o czymś starym, często wysłużonym’, *zadawać szyku* ‘wzbudzać u innych podziw swoim modnym ubiorem, ogląda towarzyską; imponować komuś’.

Також варто зазначити таку контекстну конотацію фразеологізмів. Є цілком схожі фразеологізми: *biały personel* ‘pracownicy służby zdrowia’, *czerwone pająki* ‘członkowie partii komunistycznej, komuniści; członkowie dawnej PZPR, szczególnie przedstawiciele władz tej partii’. Однак очевидні розбіжності закладання сенсу; перший фразеологізм просто маркує людей за професією, другий – активно виказує ставлення. Цікавість цих двох фразеологізмів також у тому, що у мовленні люди не завжди зчитують і усвідомлюють, що сказали фразеологізм, найкращий приклад – це сталий вираз *dobrze wyglądać*, цілком невинний позитивний фразеологізм, який має важливу функцію в мові й часто люди просто не можуть відразу його розпізнати: цей фразеологізм є частиною низки фразеологізмів, які пов'язані з очима, поглядом та відстороненою оцінкою, і цікаво бачити, які різні сенси закладено в кожен: *źle wyglądać* ‘być chorym, bardzo zmęczonym w ocenie innych osób’, *bić po oczach / w oczy* ‘wyróżniać się w jakiś sposób spośród innych, być zauważalnym ze względu na swój wygląd’ *Wariant = coś aż bije po oczach, cieszyć oko* ‘sprawiać przyjemność estetyczną, zadowolenie swoim widokiem’, *dobrze komuś z oczu patrzy* ‘o człowieku poczciwym, ocenianym bardzo dobrze ze względu na wygląd’, *kleją się komuś oczy* ‘u kogoś widoczne są objawy zmęczenia, komuś chce się bardzo spać’, *ktoś wygląda kwitnąco* ‘ktoś wygląda pięknie, spokojnie, szczęśliwie’, *ktoś wygląda jak pączek w maśle* ‘ktoś wygląda doskonale, zdrowo; widać, że nie brakuje mu jedzenia’, *wyglądać jak pączek w maśle* ‘o wyglądzie człowieka dorosłym: zdrowy, szczęśliwy, dobrze odżywiony; o małym dziecku: pulchne, zdrowe’. * *Synonimy = czuć się jak pączek w maśle, jak pączek w maśle, mieć się/u kogoś jak pączek w maśle, żyć jak pączek w maśle*.

Вивчення фразеології з погляду її можливості класифікації за позитивним, негативним і нейтральним значеннями є істотним аспектом аналізу культури та етики різних народів. Ця можливість сприяє глибокому розумінню способів вираження й оцінювання різноманітних аспектів життя та міжособистісних стосунків у різних культурах. Сталі вирази, які використовуються в мові, не лише відображають ментальність та цінності спільнот, але й допомагають

виявити особливості сприйняття дійсності та емоційні реакції в різних соціокультурних контекстах. На діаграмі (рис. 6) подано відсоткове відношення маркованих гендерно-нейтральних зворотів.

Відсоткове відношення маркованих гендерно-нейтральних фразеологізмів

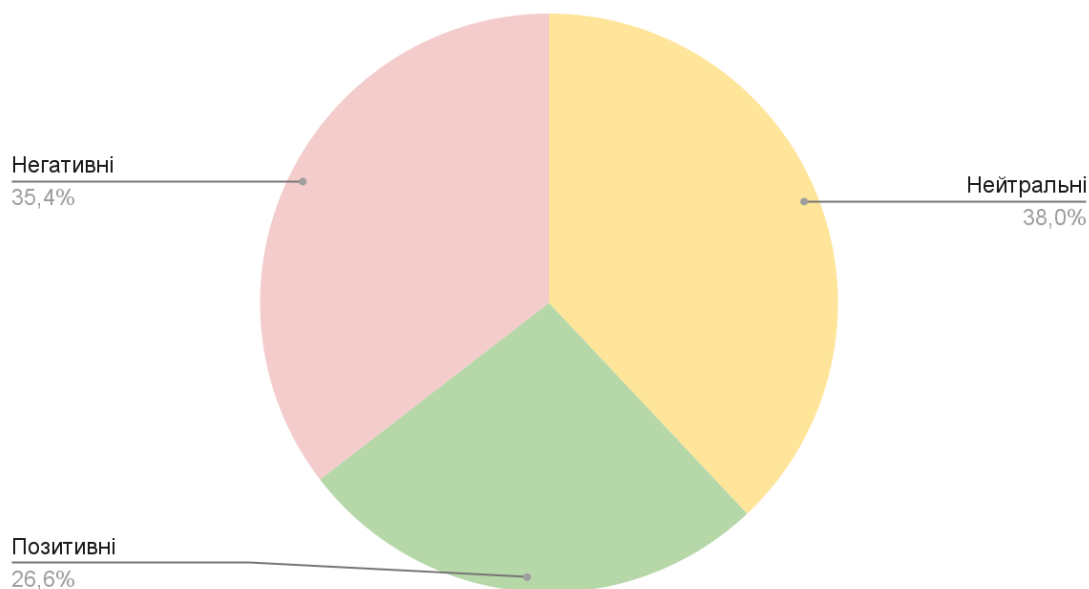

рис.6

Дослідження глибинних підтекстів, що криються під загальноновживаними висловами, дозволяє розкрити особливості мовної практики та способи вираження ставлень до різних явищ та явищ культурного середовища. Подібний аналіз сприяє розумінню того, яким чином культурні особливості впливають на формування концепцій і виразів, а також уточнює значення, що є приховане за словами та фразами. Крім того, вивчення позитивних, негативних і нейтральних фразеологізмів може пролити світло на особливості сприйняття й оцінки різних ситуацій у мовному середовищі. Це дає змогу аналізувати еволюцію ментальних моделей, що відтворюються через мову, і виявляти культурні та психологічні виміри, які детермінують сприйняття та оцінку явищ. Вивчення культурних та етичних аспектів через призму фразеології, зокрема розділення фразеологічних одиниць за їхнім емоційним забарвленням, допомагає розкрити глибинні механізми сприйняття світу та міжособистісних взаємодій у різних культурних контекстах. Ретельне вивчення таких фразеологізмів допомагає нам

краще розуміти, як кожна окрема спільнота сприймає та оцінює якості та дії людей. Ці сталі вирази відображають культурні вподобання, стереотипи та цінності, що допомагають сформувати та утримувати соціальний порядок та спільну ідентичність. Фразеологізми про людей є ключем до розкриття різних аспектів культурної спадщини, які переносяться з покоління в покоління через мову та спілкування.

2.5. Фразеологічні одиниці на позначення загальної характеристики людини

Спираючись на вже окреслену вище прагматичну класифікацію фразеологічних одиниць Войцеха Хлебди ми провели комплексний аналіз класифікації фразеологічних одиниць з матеріалів дослідження (набраних з фразеологічних словників [27, 42], мережі Інтернет та іншої літератури. Після ретельного вивчення та аналізу цих матеріалів ми дібрали 127, фразеологічних одиниць, які позначають загальну характеристику людини.

У цю групу входять фразеологізми на позначення осіб чоловічої або жіночої статі, а також нейтральні та ті, що позначають дітей. Мова у цій групі не йде власне про характеристику природньої зовнішності людини, тобто оцінку її краси, статури, зросту, ваги тощо, а радше про суміжні ознаки, що підкреслюють чи доповнюють власні характеристики людини, проте не є даними їй від народження:

Фразеологічна одиниця *ktoś uzbrojony po zęby*, ‘o kimś, kto posiada dużo broni, ładunków wybuchowych itp.’: Akcję grupy antyterrorystycznej zaplanowano w najdrobniejszych szczegółach, gdy dysponowano informacją o tym, że gangster, na którego zastawiono pułapkę, najprawdopodobniej będzie uzbrojony po zęby [27, s. 443]. Бути «озброєним до зубів» не означає завжди мати таку характеристику, проте це фразеологізм, який описує візуальну якість людини.

У фразеологізмі *aniołek z różkami* ‘o dziecku wyglądającym prześlicznie, niewinnie, ale lubiącym płatać figle, czasem zachowującym się niezdolnie’: Widzę, że pani synek to taki aniołek z różkami. najpierw siedział spokojnie przy stoliku, ale

potem rozbrykał się do tego stopnia, że musiałam go postawić do kąta [27, s. 9]. Мова йде про надзвичайно хорошу зовнішність дитини яка, проте, поводиться не добре, отже, відбувається суміщення та злиття таких характеристик, як характер та зовнішність. Більше подібних фразеологізмів подано нами у Додатках (див. Додаток 1) Отже, слід зазначити, що наш аналіз уникає зовнішнього вигляду як критерії для категоризації. Натомість ми віддали перевагу більш суб'єктивним факторам, які відіграють важливу роль у класифікації фразеологічних одиниць. Дані, наведені вище, проілюстровані у діаграмі (див. Додаток 2).

2.6. Фразеологічні одиниці на позначення зовнішності людини

Ця група виявилася найбільш численною (86 одиниць), оскільки велика кількість фразеологічних одиниць на позначення фізичних якостей (таких як сила, здоров'я чи моральний стан людини), а також на позначення віку чи особливостей поведінки є дотичними до характеристики зовнішності настільки, що розділити їх видається неможливим. Наприклад, фразеологізм *chłop jak dąb* 'o wysokim, dobrze zbudowanym mężczyźnie': *Miałem takiego w swojej brygadzie. Żadnej pracy się nie bał, chłop jak dąb, ale jak miał iść do kadr załatwić coś z dziewczynami to od razu zaczynał się jąkać i robił się czerwony jak burak* [27, s. 49]. характеризує чоловіка в першу чергу з огляду на зовнішність: ми можемо припустити, що він є високим та огрядним, із хорошою статурою, проте також цей фразеологізм однозначно дає зрозуміти, що мова йде про людину, наділену великою фізичною силою.

Фразеологізм *ktoś jest przy nadziei* 'o kobiecie: jest w ciąży': *Wszyscy zastanawiali się, dlaczego Basia ma tak zmienny nastrój. Okazało się, że jest przy nadziei i za niecałe osiem miesięcy urodzi dziecko* [27, s. 29]. говорить про стан здоров'я та етап життя жінки, пов'язаний із вагітністю та майбутнім материнством, проте він також характеризує її зовнішність, а саме тимчасову візуальну зміну.

Фразеологізм *brzydkie kaczątko* ‘o człowieku, który w dzieciństwie nie wyróżniał się wdziękiem i urodą; o kimś, kto za młodu lub na początku swojej drogi zawodowej, artystycznej cechowało nieokrzesanie i brak wdzięku’ [27, с. 32] характеризує дитину, що має не гарний зовнішній вигляд; також застосовується до вже дорослої людини, яка виглядала не привабливо у дитинстві. Проте цей фразеологізм, враховуючи його контекстуальний та культурний план, також дає зрозуміти, що на теперішній момент ця доросла людина виглядає привабливо, або дитина обіцяє візуально змінитися із плином часу.

Також у групі наявні фразеологізми, що характеризують виключно зовнішність людини. Деякі з них є нейтрально-маркованими, проте більша частина набуває негативного або (рідше) позитивного маркування. Наприклад: *płaska jak deska* pol. ‘o kobiecie: mająca bardzo mały biust; określenie pogardliwe’: Ten sweter świetnie leży na kobietach płaskich jak deska. Ty nie wyglądasz w nim dobrze. Poszukaj czegoś innego [27, с. 34]. Фразеологізм *chłopak jak malowanie* ‘piękny, przystojny młody mężczyzna’: Wszyscy będą zazdrościli Renacie męża. Widziałam go na zdjęciach. Mówię ci, chłopak jak malowanie [27, с.49]. Дані, наведені вище, проілюстровані у діаграмі (див. Додаток 2).

2.7. Фразеологічні одиниці на позначення віку людини

Фразеологізми на позначення віку людини (таких ми виокремили 25) можуть стосуватися як осіб чоловічої, так і жіночої статей, до того ж існують нейтральні фразеологізми, які можна застосувати задля опису представників обох статей, наприклад: *jak na swój wiek, jak na swoje lata, jak na swój wiek, jak na swoje lata* ‘o kimś, kto zachowuje się inaczej od osób w swoim wieku’: Nasza sąsiadka była wczoraj spacerowała w parku ze swoją córeczką. Dziecina ma pewnie już ponad trzy latka. Zagadnałem ją, czy chodzi do przedszkola. Jest bardzo rezolutna jak na swój wiek i do tego – ładna jak lalka [27, с.132].

Варто відзначити, що серед фразеологізмів на позначення людей похилого віку переважають негативно марковані (особливо це стосується фразеологізмів на позначення чоловіків), що може свідчити про дещо негативне, зневажливе

ставлення до старості (і це явище суперечить наративу про те, що старість варто поважати, на практиці ми бачимо зовсім іншу картину). Наприклад: *stary koń* pot. ‘o dorosłym człowieku’: Jak ty się zachowujesz? Stary koń z ciebie, a krzyczysz jak kilkulatek. Powinieneś się wstydzić [27, ст. 30].; *stary piernik / grzyb* pot. ‘o mężczyźnie starym fizycznie i mentalnie’: Co tam mruczy pod nosem ten stary piernik? Jak coś mu nie pasuje, to niech sam naprawia [27, с. 30].; *stary cap* *z dezaprobatą ‘o starym, zazwyczaj lubieżnym mężczyźnie, najczęściej z dezaprobatą’:
- Słyszałaś, w jaki sposób sprzedawca rozmawiał z tymi studentkami. Coś okropnego! A to ci, stary cap [27, с.391]. Дані, наведені вище, проілюстровані у діаграмі (див. Додаток 2).

ВИСНОВКИ

Вербалізація якостей людини у польській фразеології відображає багатство і різноманітність польської мови та культури. Фразеологізми є стійкими словосполученнями, які мають фіксоване значення і часто не можуть бути перекладені дослівно на інші мови. У польській фразеології вербалізація якостей людини представлена через різні метафоричні, метонімічні, ідіоматичні вирази, які передають конкретні риси характеру, емоційний стан чи поведінку людини.

Вербалізація якостей людини у польській фразеології — це процес вираження людських характеристик за допомогою сталих виразів, які часто мають метафоричне або ідіоматичне значення. Фразеологізми відображають культурні особливості, соціальні норми та цінності, а також народну мудрість.

У польських фразеологічних одиницях на позначеннях особистості, зокрема, зовнішності людини, можемо прослідкувати чіткий поділ людських якостей на чоловічі та жіночі. Такий висновок ми зробили, ретельно дослідивши та проаналізувавши матеріали фразеологічних словників, поданих у списку використаних джерел.

Окрема група фразеологічних одиниць має чітку вказівку на стать особи, яку вона характеризує. У такому випадку варто зауважити, що фразеологізми із вказівкою на чоловічу стать сприймаються позитивно, навіть якщо застосовуються стосовно жінки (*być mężczyzną*), а фразеологізми на позначення жінок – негативно або нейтрально (*babskie gadanie, baba z magla*).

Найбільший кількісний склад мають нейтральні фразеологізми, тобто такі, які можна застосувати задля опису як чоловіка, так і жінки. Проте також варто зазначити, що в переважній більшості випадків наведення у словнику прикладу вживання фразеологізму прикладом слугувала характеристика саме чоловіка. З цього можна зробити висновок, що, не зважаючи на те, що самі фразеологічні конструкції є нейтральними, все ж частіше вони застосовуються для опису осіб чоловічої статі.

Говорячи про маркування фразеологічних одиниць польської мови на позначення людини, мусимо згадати, що найбільше за кількісним складом існує негативно маркованих фразеологізмів, тобто таких, які окреслюють людину не з кращої сторони, вживаються у зниженому стилі. На другому місці стоять нейтральні фразеологізми, і найменше за кількістю позитивних фразеологізмів, що використовуються з метою похвалити чи зробити комплімент

Фразеологічні одиниці на позначення зовнішності людини часто бувають тісно пов'язаними із фразеологізмами на позначення характеру або інших людських якостей. Такі фразеологізми характеризують людину відразу з двох сторін, тож чітко ідентифікувати його видається неможливим. Наприклад, фразеологізм: *ślodka idiotka* 'kobieta atrakcyjna, lecz nieobdarzona zbyt wysokim poziomem inteligencji'. Фразеологізм вживається на позначення надзвичайно привабливої жінки, яка, про те, має обмежені розумові здібності. Фразеологізм: *chłop jak dąb* 'o wysokim, dobrze zbudowanym mężczyźnie' описує чоловіка із точки зору фізичної сили та зовнішності. Отже, виділити якусь одну критерію класифікації ми не можемо.

Говорячи про складність класифікації фразеологізмів варто також зауважити, що під час роботи над розподілом фразеологічних одиниць відповідно до позитивного, нейтрального або негативного маркування, ми стикнулися із певними труднощами, що полягали у складності або навіть неможливості характеризувати фразеологізм як негативний або нейтральний. Ця складність пов'язана головним чином із соціокультурними змінами, що відбулися в суспільстві за останнє століття. Велика кількість фразеологізмів, що вживалися на позначення людини та носили нейтральних характер, тепер може і повинна бути ідентифікована як негативно марковані у зв'язку із чіткими вимогами, що їх диктує суспільна думка та етика.

Також, досліджуючи польські фразеологічні одиниці на базі фразеологічних словників, довідникової літератури та інтернет-джерел, ми не могли не помітити, що більша частина фразеологізмів, у якій вербалізуються людські якості, характеризують окремі дії людей та емоційні або фізичні стани,

а більшу частину останніх складають фразеологізми на позначення не типової поведінки, психічних відхилень, демонстрації втоми або розумових здібностей, алкогольного сп'яніння, характеристика нетипових (занадто повільних чи занадто швидких) рухів.

Дослідження теми фразеологічних одиниць на позначення характеристики людини є перспективною сферою для дослідження польської культури, адже дослідження фразеологізмів є цінним у контексті історії, культури та мови польського народу. Ця робота несе в собі частину класифікованої інформації із фразеологічних словників польської мови і може слугувати ланкою для подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Статті, монографії

1. Дем'яненко Н.Б. Структурно-семантична характеристика фразеологізмів на позначення ментальних якостей людини (на матеріалі польської мови) // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія Філологія. Т.4. № 5. – К: Видавничий центр КНЛУ, 2001. – С.98-105.
2. Дем'яненко Н.Б. Фразеологічні одиниці як складовий елемент побудови “картини світу” (на матеріалі польської та української мов) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. Випуск 11. – К: ВПЦ Київський університет, 2001.
3. Дем'яненко Н.Б. Фразеологічні одиниці на позначення ментальної діяльності людини як відображення мовної картини світу (на матеріалі польської мови), Київський національний університет Імені Тараса Шевченка, 20027, С. 34-37. с. 7 URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/75096/11-Demyanenko.pdf?sequence=1> .
4. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : [нариси] / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 264 с.
5. Жайворонок В.В. Проблема концептуальної картини світу та мовного її відображення / В.В. Жайворонок // Культура народів Причорномор'я. – 2002. – №32. – С. 51-53.
6. Загальна психологія: Курс Лекцій. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 436с.
7. Конобродська В. Українська етнолінгвістика : на шляху пошуку (Замість передмови) / В. Конобродська // Етнолінгвістичні студії : зб. наук. праць / За ред. П. Ю. Гриценка. – Т. 1. – Житомир, 2007. – С. 7-19.
8. Левченко О. П. Атрибут, прототип, стереотип у фразеологічній картині світу / О. П. Левченко // Мовні і концептуальні картини світу : Зб. наук. праць. – К., 2004. – № 10. – С. 338-346.
9. Потебня О.О. Думка і мова//Естетика і поетика. – К.: Мистецтво, 1985.

10. Прадід Ю. Ф. Значення фразеологізму та його тлумачення в словнику (на матеріалі іменникових фразеологізмів) / Ю.Ф. Прадід. С.: Еліньо, 2006. 156 с.
11. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. Л.: Альма-матер, 2007. 235 с.
12. Савчук І.І., Лінгвокультурні й семантико-когнітивні особливості англomовної ціннісної картини світу: на матеріалі фразеологічних одиниць на позначення суперництва. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острого: Вид-во НаУОА, 2019. (8).
13. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. – 1973. – 280 с.
14. Храмова В. До проблеми української ментальності / Українська душа. – К.: МП “Фенікс”, 1992. (7)
15. Anusiewicz J. Problematyka językowego obrazu świata w poglądach niektórych językoznawców i filozofów niemieckich XX wieku // JOS. – 1990.
16. Bartmiński J., Językowe podstawy obrazu świata, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2006. (6)
17. Bąba S. Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny. Nauk. Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań, 1989.
18. Bąba S., Liberek J. 2002: O sposobach pomnażania zasobu frazeologicznego współczesnej polszczyzny, [w:] Słowo. Tekst. Czas VI. Nowa frazeologia w nowej Europie. Nowaja frazeologija w nowoj Ewropie. Neue Phraseologie im neuen Europa. Materiały VI Międzynarodowej Konferencji Naukowej (Szczecin, 6–7 września 2001 r., Greifswald, 8–9 września 2001 r.), red. M. Aleksiejenko, W. Mokijenko, H. Walter, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin–Greifswald, s. 347–355.
19. Bąba S. Frazeologia polska. Studia i szkice, red. nauk. P. Fliciński, K. Skibski, Wydawnictwo «Poznańskie Studia Polonistyczne», Poznań 2009.
20. Bąba S., Liberek J. 2011: O sposobach pomnażania zasobu frazeologicznego współczesnej polszczyzny, [w:] Ze studiów nad frazeologią współczesnego języka polskiego, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań, s. 75–84.

21. Bąba S. 2012: Komentarze frazeograficzne, red. nauk. P. Fliciński, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
22. Bąba S., Fliciński P., Liberek J., Skibski K. 2013: Szkice frazeologiczne, red. nauk. G. Dziamska-Lenart, Rys, Poznań.
23. Chlebda W. Frazeologia w reklamie i reklama we frazeologii. Problemy frazeologii europejskiej I. Warszawa, 1996.
24. Chlebda W., Frazematyka, Współczesny język polski .- Wrocław, 1993, s.327-334.
25. Chlebda W., Frazematyka, w: Współczesny język polski, red. Jerzy Bartmiński, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, 2001, s. 335-342.
26. Ignatowicz-Skowrońska J. Związki frazeologiczne w reklamie prasowej. Polaszczyna a/i Polacy u schyłku XX wieku. Zbiór studiów / red. K. Handle i H. Dalewska-Greń. Warszawa, 1994.
27. Fliciński P., Współczesny Słownik Frazeologiczny, Adam Mickiewicz University, Wydawnictwo IBIS, 2012. (2)
28. Fliciński P., Innowacje frazeologiczne w świetle danych korpusowych, Adam Mickiewicz University, Poznańskie Studia Polonistyczne Seria Językoznawcza 18(2):9, Poznań, 2015.
29. Fliciński P., Nowa frazeologia publicystyczna, Poznańskie Spotkania Językoznawcze, 2017. URL: https://www.academia.edu/116278204/Nowa_frazeologia_publicystyczna
30. Grzegorzczkowska R. Pojęcie językowego obrazu świata // Językowy obraz świata. Praca zbiorowa pod red. J.Bartmińskiego. – Lublin, 1990. – S.41-51.
31. Kosek, I. (2015). Frazeologia i frazeografia polska w badaniach po 1989 roku. Język Polski, 2015(1-2), 43–54. URL: <https://doi.org/10.31286/JP.95.1-2.5>.
32. Lewicki A. M. Wszystko na sprzedaż. Frazeologizmy jako tworzywo sloganów reklamowych. Problemy frazeologii europejskiej I. Warszawa, 1996.
33. Lusińska A. Reklama a frazeologia: teksty reklamowe jako źródło nowych frazeologizmów. Toruń : Wyd-wo Adam Marszałek, 2007. Nowa księga przysłów i

wyrażeń przysłowiowych polskich (NKPP): w 4-ch t. / [pod red. J. Krzyżanowskiego]. – Warszawa: PIW, 1969-1978. – 3672 s.

34. Nowakowska A., Świat roślin w polskiej frazeologii, Wydawn. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 2005.

35. Sapir E., Kultura, język, osobowość, "Status lingwistyki jako nauki", Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1978, 178 s. (4)

36. Szopski M., Komunikowanie międzykulturowe, WSiP, Warszawa 2005 (9)

37. Zdanowicz A. i in. z udz. Trentowski B.. Wileński Słownik języka polskiego, cz. 1-27, „wydany staraniem i kosztem Maurycego Orgelbranda”, Wilno 1861. (1)

38. Żuk G., «Językowy obraz świata w polskiej lingwistyce przełomu wieków» Przeobrażenia w języku i komunikacji medialnej na przełomie XX i XXI wieku, red. Małgorzata Karwatowska i Adam Siwiec, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, PWSZ w Chełmie, 2010, s. 239–257. (5)

II. Словники, довідникова література

39. Bąba S. Podręczny słownik frazeologiczny języka polskiego (PSFJP) / S. Bąba, G. Dziamska, J. Liberek. – Warszawa : PWN, 1995. – 775 s

40. Bąba S., Dziamska-Lenart G., Liberek J.: Podręczny słownik frazeologiczny języka polskiego, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 1995.

41. Budrewicz O. Słownik Warszawski (SW) / O. Budrewicz. – Warszawa : Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, 2004.

42. Dziamska-Lenart G. i in., Słownik frazeologiczny z ćwiczeniami dla uczących się języka polskiego jako obcego, Rys, Poznań, 2021. (3)

43. Skorupka S., Słownik frazeologiczny języka polskiego (SFJP): w 2 t. / Warszawa : Wiedza Powszechna, 1975. – 788 s.

44. Słownik języka polskiego : w 3 t. / red. M. Szymczak. – Warszawa, 1983-1985.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Фразеологічні одиниці на позначення характеру людини

aniołek z różkami ‘o dziecku wyglądającym prześlicznie, niewinnie, ale lubiącym płatać figle, czasem zachowującym się niezdalnie’: Widzę, że pani synek to taki aniołek z różkami. najpierw siedział spokojnie przy stoliku, ale potem rozbrykał się do tego stopnia, że musiałam go postawić do kąta [27, c. 9]

baba z magla ‘plotkarka, kobieta o prostackim obyciu’: W przychodni poczułem się, jak za dawnych czasów. Spokojnie poszedłem, by zapytać o godziny przyjęć lekarza, a tu do mnie jakaś kobieta z pretensjami, że ona czeka już kilka godzin. Nie będę opowiadał w szczegółach, bo pewnie jesteś w stanie sobie wyobrazić, jak wygląda taki atak słowny baby z magla [27, c. 14]

grubo ciosany ‘o człowieku: prymityw, nieobyty, niedelikatny, rzadziej o twarzy: z wyglądu prostacka, prymitywna’: Dostałem od znajomych zaproszenie na trzecie urodziny klubu, więc skorzystałem z okazji i poszedłem. Myślałem, że będzie szampan, toaścik, mały poczęstunek, potem krotki koncert i do domu. Ale nic z tego. Wchodzę, a tu Francja elegancja – kelnerzy, stoliki, menu jak z dobrej restauracji, woń cygar i lepszych perfum, kreacje i smokingi. Czuję się jak grubo ciosany chłop z gorszej dzielnicy [27, c. 117]

słodka idiotka ‘kobieta atrakcyjna, lecz nieobdarzona zbyt wysokim poziomem inteligencji’: Mojemu koledze bardzo spodobała się przeurocza kobieta, którą spotykaliśmy często w windzie w naszym biurowcu. Któregoś dnia odważył się zaprosić ją na lunch. Wrócił z przerwy załamany. Powiedział tylko krótko, że już po minucie rozmowy wiedział, że to słodka idiotka [27, c. 375]

głupia (jak) gęś pot. ‘głupia kobieta, dziewczyna; określenie pogardliwe’: Nasza firmowa głupia gęś znów pokazała, co potrafi. W ogóle nie powinna się odzywać,

wtedy mielibyśmy szansę na współpracę z poważnym partnerem. Kto ją w ogóle tutaj trzyma? [27, c. 62]

chłopski filozof ‘mężczyzna prymitywny, naiwnie mędrkujący; określenie lekceważące’: Kultura polityczna jest na coraz niższym poziomie. Lider ugrupowania opozycji to chłopski filozof. Jego wywody o ekologii nie mają nic wspólnego ze stanem rzeczywistym [27, c. 61]

kura domowa ‘kobieta poświęcająca dużo czasu obowiązkom domowym, wychowywaniu dzieci, niemająca własnych zainteresowań i rezygnująca z pracy zawodowej; określenie lekceważące’: Nawet nie wiem, jak to się stało, że tak osiadłam w domu z trojgiem dzieci. Chciałam skończyć studia, pójść do pracy, usamodzielnąć się finansowo, a jestem kurą domową [27, c. 71]

babskie gadanie ‘pogardliwie o wypowiedziach kobiet, o rozmowach, które nie są warte uwagi, o słowach pozbawionych sensu i znaczenia’: Nie przejmuj się babskim gadaniem. Kobiety lubią plotkować, ale gdy ktoś ma kłopoty, chętnie pomagają. Nie obawiaj się, praca w damskim towarzystwie na pewno ci się spodoba [27, c. 114]

zimny drań pot. ‘o mężczyźnie niewrażliwym, nieempatycznym, wyrachowanym, bezwzględnym’: W świecie gwiazd nie ma miejsca na sentymenty. Jeśli chcesz zostać kimś znanym, musisz zachowywać się jak zimny drań: pewny siebie, arogancki, nieempatyczny [27, c. 57]

wierna jak Penelopa ‘o kobiecie: wierna swojemu partnerowi’: Dziadek Józek zaginął podczas wojny, ale babcia była wierna jak Penelopa. Nigdy nie związała się z żadnym innym mężczyzną, do końca życia czekała na powrót dziadka [27, c. 56]

Фразеологічні одиниці на позначення зовнішності людини

biały jak kreda ‘o kimś bladym, zwykle z przerażenia, ze strachu, z powodu choroby’ zob. **biały jak płótno/ściana** [27, c. 20]

biały jak mąka ‘o kimś, kto ma bardzo jasną cerę; o kimś nieopalonym, mimo letniej pory’: Ada była biała jak mąka, mimo że spędziła pół lata nad morzem [27, c. 21]

biały jak płótno/ściana ‘o kimś bladym, zwykle z przerażenia, ze strachu, z powodu choroby’: Spojrzał kątem oka na swoją żonę. Zrobił Asię biała jak ściana, gdy kelner przyniosła talerzu ślimaki. Chyba nie udała mu się ta niespodzianka na piątą rocznicę ich ślubu [27, c. 20]

biały personel ‘pracownicy służby zdrowia’: Pielęgniarki zaapelowały o zapisanie w ustawie budżetowej większych podwyżek dla białego personelu [27, c. 20]

bić po oczach/w oczy 1. ‘wyróżniać się w jakiś sposób spośród innych, być zauważalnym ze względu na swój wygląd’: Jej seledynowa sukienka aż biła po oczach w tłumie tegorocznych maturzystów. Być może Marcie zebrało się odwagę nie wtedy, gdy tego od niej oczekiwano. ◇ Wariant = coś **aż bije po oczach** [27, c. 23]

blady jak ściana/jak śmierć/trup ‘bardzo blady’: Nagle po drugiej usłyszałem krzyk. Wiedziałem, że to Marianna, której śnią się koszmary co noc od wypadku nad rzeką. Wbiegłem do pokoju i ujrzałem ją skuloną na podłodze. Podniosłem Mariankę, i wzięłem w ramiona. Cała się trzęsła i była blada jak ściana [27, c. 25]

brudny jak święta ziemia ‘bardzo brudny, umorusany’: Jak ty wyglądasz? Jesteś brudny jak święta ziemia. Pewnie znowu z kolegami po tunelach się włóczyłeś. Zapraszam pod prysznic, a potem na kolację. ◇ Wariant = **czarny jak święta ziemia** [27, c. 32]

brzydkie kaczątko ‘o człowieku, który w dzieciństwie nie wyróżniał się wdziękiem i urodą; o kimś, kto za młodu lub na początku swojej drogi zawodowej, artystycznej cechowało nieokrzesanie i brak wdzięku’: On dopiero teraz jest taki pewny siebie. Wyrósł na przystojniaka, posmakował wielkiego świata, dobrze się ubiera, z jego zdaniem liczą się prawie wszyscy. A pamiętasz, jakie było z niego brzydkie kaczątko? Nikt na niego nie zwracał większej uwagi. Δ Frazeologizm zachowuje związek z

dobrze znaną kulturowo sytuacją, opisaną w baśni J.H. Andersena pod tym samym tytułem, stąd najczęściej pojawia się w kontekście przedstawiającym wyraźnie zarysowaną zewnętrzną (wygląd, sposób zachowania) przemianę człowieka. Przeobrażenie to oceniana jest na ogół pozytywnie [27, c. 32]

brzydki jak noc ‘bardzo brzydki’: Wiem, że trudno mówić o urodzie zwierząt, ale pies naszej sąsiadki jest brzydki jak noc [27, c. 33]

być rozebrany (jak) do rosołu °żartobliwie ‘rozebrać się prawie do naga; zdjąć z siebie koszulę’ zob. °żartobliwie **rozebrać się (jak) do rosołu** [27, c. 42]

być w czyimś typie ‘podoać się komuś’: Nasz nowy stażysta jest w moim typie. Mam słabość do wysokich mężczyzn z długimi włosami [27, c. 43]

być w gazie °środowiskowe ‘o sportowcach: ktoś jest w doskonałej formie, wszystko mu wychodzi’: Piłkarze Lecha są teraz w gazie. Wygrali wszystkie dotychczasowe mecze w rundzie wiosennej. Widać dobrze przepracowali okres przygotowawczy, a początkowe sukcesy dają im psychiczną przewagę nad rywalami. Wszystkie znaki na niebie i ziemi wskazują na to, że będą się liczyć w walce o tytuł mistrzowski [27, c. 44]

chłopak jak malowanie ‘piękny, przystojny młody mężczyzna’: Wszyscy będą zazdrościli Renacie męża. Widziałam go na zdjęciach. Mówię ci, chłopak jak malowanie [27, c. 49]

chłop jak dąb ‘o wysokim, dobrze zbudowanym mężczyźnie’: Miałem takiego w swojej brygadzie. Żadnej pracy się nie bał, chłop jak dąb, ale jak miał iść do kadr załatwić coś z dziewczynami to od razu zaczynał się jąkać i robił się czerwony jak burak [27, c. 49]

chłop na schwał ‘o dobrze zbudowanym, wysokim, silnym mężczyźnie’: Wujek Wiktor to był chłop na schwał. Ale po tułaczce po obozach pracy, wrócił do domu tak schorowany, że nie mógł utrzymać czajnika z wodą [27, c. 49]

chodząca reklama ‘ktoś świadczący o jakości, wartości jakiegoś produktu, idei, przekonani itp.’ zob. **żywa reklama** [27, c. 50]

chodzić z gołą/odkrytą głową ‘nie wkładać nakrycia głowy, wychodząc z domu’: Kamilku, włóż czapkę. Na dworze jest mróz. Zachorujesz, jeśli będziesz chodzić z odkrytą głową [27, c. 53]

chudnąć w oczach ‘w szybkim tempie tracić na wadze’ zob. **ginać w oczach** [27, c. 54]

chudy jak tyka ‘o kimś bardzo chudym i zazwyczaj wysokim’: Na naszym dzielnicowy jest chudy jak tyka, ale ma żelazny uchwyt i działa błyskawicznie. Widziałem go raz w akcji pod sklepem i zrobił na mnie duże wrażenie [27, c. 55]

chudy jak szczapa ‘o kimś bardzo chudym’: Waluś od Kowalików to już patrzy na księżą oborę. Wygląda okropnie, ledwo chodzi, a chudy jak szczapa [27, c. 55]

cienki jak patyk ‘bardzo cienki’: Wyglądał śmiesznie z nogami cienkimi jak patyk w wojskowych butach [27, c. 58]

cieszyć oko ‘sprawiać przyjemność estetyczną, zadowolenie swoim widokiem’: Odnowione kamienice miast cieszą oko, a przez to centra miast odzyskują swój dawny blask [27, c. 60]

czarny jak święta ziemia ‘bardzo brudny, umorusany’ zob. **czarny jak święta ziemia**. [27, c. 65]

czerwone pająki ‘członkowie partii komunistycznej, komuniści; członkowie dawnej PZPR, szczególnie przedstawiciele władz tej partii’: Czerwone pająki dobrze się poustawiali w nowej rzeczywistości [27, c. 67]

czerwony jak burak ‘czerwony na twarzy, najczęściej z powodu wstydu, nieśmiałości, skrępowania’: Miałem takiego w swoim zespole. Żadnej pracy się nie bał, chłop jak dąb, ale jak miał iść do kadr załatwić coś z dziewczynami to od razu zaczynał się jękać i robił się czerwony jak burak [27, c. 67]

dbać o linię ‘starać się utrzymać ładną, zgrabną sylwetkę’ zob. **zadbać o linię** [27, c. 81]

delikatny jak aksamit/jedwab ‘bardzo gładka skóra; bardzo gładka tkanina; piękna barwa głosu’: Miała delikatne jak aksamit ręce, którymi przebiegała zręcznie po klawiaturze fortepianu [27, c. 81]

dobrze komuś z oczu patrzy 1. ‘o człowieku poczciwym, ocenianym bardzo dobrze ze względu na wygląd’: Przyjąłem nowego kierowcę. Świetnie jeździ i jest bardzo kontaktowy, a poza tym po prostu dobrze mu z oczu patrzy [27, c. 85]

dobrze wyglądać 1. ‘być zdrowym w ocenie innych osób; przy’: Nasza sąsiadka już dobrze wygląda. Zaniósłam jej zakupy i pozmywałam naczynia. Szybko doszła do siebie po tym zawale, prawda kochanie? [27, c. 85]

dobrze zbudowany ‘o mężczyźnie: barczysty, silny, postawny, proporcjonalny’: Marek był dobrze zbudowanym mężczyzną w średnim wieku [27, c. 85]

dostać gęziej skórki ‘o zmieniającym się wyglądzie skóry ludzkiej, która pod wpływem odczuwania zimna, nagłej zmiany temperatury otoczenia lub silnych emocji wygląda jak skóra ptaka domowego pozbawionego pierza’: Wszedłem do kościoła wprost z rozgrzanego słońcem krakowskiego rynku i dostałem gęziej skórki [27, c. 91]

gęsia skórka ‘skóra ludzka, która pod wpływem odczuwania zimna, nagłej zmiany temperatury otoczenia lub silnych emocji wygląda jak skóra ptaka domowego pozbawionego pierza’ [27, c. 108]

dziewczyna jak malowanie ‘piękna, zgrabna młoda kobieta’: Widzę, że jest pani zadowolona w wyborze syna. Nie ma się co dziwić pani synowa to dziewczyna jak malowanie [27, c. 101]

elegant z morskiej piany/z morskiej pianki/z Mosiny °regionalne ‘zazwyczaj z ironią, żartem o kimś ubranym z przesadną elegancją nieadekwatną do okoliczności’:

Wszyscy w urzędzie zapamiętali go po pierwszej wizycie. Taki elegant z morskiej p27, iany wśród szaro ubranych ludzi stojących w kolejce po zasiłek. Co prawda marynarki i spodnie pamiętają modę sprzed kilku lat, ale chustkami i fryzurą nadrabia wiele [27, c. 103]

ginać w oczach ‘w szybkim tempie tracić siły, stawać się słabszym’: Dowiedzieliśmy się o jego chorobie tuż po Bożym Narodzeniu. Choroba zabierała go szybko. Z dnia na dzień ginał w oczach, zgarbił się, postarzał i jedynie jego wesołe oczy pozwalały nam rozpoznawać w nim naszego najlepszego przyjaciela [27, c. 103]

jak go Pan Bóg stworzył ‘bez jakiegokolwiek okrycia, zupełnie bez ubrania’: Krótco po północy udałem się do mojego pokoju do hotelu nad salą balową zadzwonić w ważnej biznesowej sprawie do Bostonu. Kiedy szedłem korytarzem usłyszałem odgłosy kłótni dobiegające z jednego z numerów. Po chwili z niego wyleciał z hukiem jeden z balowiczów tak jak Pan bóg go stworzył. Nie kryłem zażenowania, a on nie krył swego wstydu [27, c. 130].

w stroju Adama/Ewy ‘nago’: Wynajęliśmy cudowny domek nad jednym z tysiąca fińskich jezior. W okolicy nie było żywego ducha, więc każdego dnia mogliśmy wskakiwać do chłodnej wody w stroju Adama, nie czyniąc zgorzenia [27, c. 473]

jakby kij połknął ‘wyprostowany w nienaturalny sposób, z wysiłkiem utrzymujący usztywnioną postawę’: – Nasz sąsiad jakoś tak dziwnie zaczął chodzić. W windzie stoi jakby kij połknął i prawie nie obraca głowy w moją stronę, kiedy zagaduję jak zwykle. – To ty nic nie wiesz? On miał ciężki wypadek i chodzi w gorsecie [27, c.130]

kamienna twarz ‘nieokazywanie emocji, niewzruszony niczym wyraz twarzy’ [27, c. 146]

twarz pokerzysty ‘nieokazywanie emocji, niewzruszony niczym wyraz twarzy’: Urzędnik bankowy miał twarz pokerzysty, gdy zapytałem wprost, w którym miejscu znajdują się punkty niekorzystne dla klienta [27, c. 430]

jak z obrazka ‘o kimś bardzo ładnym i młodym’: Chłopcy z pierwszej klasy poprzebierani w mundurki wyglądali jak z obrazka [27, c. 135]

kawał chłopca ‘dobrze zbudowany, wysoki, silny mężczyzna’: Franek zawsze górował nad swymi kolegami. Był z niego kawał chłopca [27, c. 148]

kleją się komuś oczy ‘u kogoś widoczne są objawy zmęczenia, komuś chce się bardzo spać’: Zosieńce kleją się oczy. Przygotujmy kąpiel i połóżmy ją wcześniej spać niż zwykle. Dzisiejszy dzień obfitował w wiele wrażeń [27, c. 150]

kubek w kubek (podobny do) ‘identyczny, taki sam’: A Dawid to kubek w Lubek podobny do ojca: te same oczy, ta sama postura, a i wysoki, dobrze zbudowany i z wiecznym uśmiechem na twarzy [27, c. 159]

kwaśna mina ‘niezadowolenie uzewnętrznione grymasem na twarzy’ [27, c. 162]

ktoś **ma czym oddychać** ‘o kobiecie z dużym biustem’: Może zachowam się jak szowinistyczna świnia, ale muszę powiedzieć, że nasza nowa koleżanka z pracy ma czym oddychać [27, c. 174]

mieć talię jak osa ‘kobieta szczupła w części tułowia nad biodrami’: Czterdziestka jej stuknęła, ale talię ma jak osa [27, c. 200]

obwieszony jak choinka ‘o kimś, kto używa nadmiar dodatków do ubioru, zwłaszcza naszyjników, pierścionków, kolczyków itp.’: Naprawdę, świat się kończy. Przechodziłem obok szkoły podstawowej i akurat wtedy wyszły na przerwę dzieci. Właśnie, gdyby one wyglądały jak dzieci, ale to były umalowane panny na wydaniu, a każda z nich dodatkowo obwieszona biżuterią jak choinka [27, c. 256]

od stóp do głów ‘mówiąc o całej postaci’: Franek wrócił ze szkoły przemoczony od stóp do głów. Takiej ulewy nie było już dawno [27, c. 266]

podobne/podobni do kogoś/do czegoś jak dwie krople wody ‘o kimś wyglądającym bardzo podobnie, wręcz identycznie’: Bracia Jamowiczowie byli podobni do siebie jak dwie krople wody, mimo że dzieliły ich dwa lata różnicy [27, c. 298]

rosnąć jak na drożdżach ‘nieprzeciętnie szybko rosnąć, zwiększać coś’: Twój syn rośnie jak na drożdżach. Widziałem go dwa miesiące temu i wtedy wyglądał jak bobasek, a teraz już biega i zagaduje [27, c. 353]

sama skóra i kości ‘o kimś, o czymś bardzo chudym; o kimś, o czymś na sam widok w bardzo złym stanie zdrowia, spowodowanym niedożywieniem’ [27, c. 364]

spiec raka ‘zaczerwienić się na twarzy, najczęściej ze wstydu’: Do kawiarni wszedł Jacek i usiadł przy stoliku obok. Zwrócił głowę w naszą stronę i serdecznie się uśmiechnął. Anka spuściła głowę nisko, ale i tak wszyscy widzieli, że spiekła raka. [27, c. 380]

szklane oczy ‘błyszczące, lekko zażawione, zaczerwienione oczy’: Synku, czy ty się dobrze czujesz? Masz takie szklane oczy, że podejrzewam u ciebie gorączkę [27, c. 407]

świński blondyn ‘mężczyzna o blond włosach, zarście, najczęściej o czerwonym kolorze twarzy’: – Wiesz, kto będzie teściem Marzeny? – Nie mam pojęcia. – A pamiętasz właściciela hiszpańskiej restauracji? – Taki niski, dobrze zbudowany świński blondyn? [27, c. 414]

świńskie oczka/oczy °obraźliwe ‘małe ludzkie oczy wtopione w twarz o czerwonym kolorze’: Widziałaś kierowcę? Ma małe świńskie oczka i brzuch jak wieloryb [27, c. 414]

ktoś **uzbrojony po zęby** ‘o kimś, kto posiada dużo broni, ładunków wybuchowych itp.’: Akcję grupy antyterrorystycznej zaplanowano w najdrobniejszych szczegółach, gdy dysponowano informacją o tym, że gangster, na którego zastawiono pułapkę, najprawdopodobniej będzie uzbrojony po zęby [27, c. 443]

wyglądać jak pączek w maśle ‘o wyglądzie człowieka dorosłym: zdrowy, szczęśliwy, dobrze odżywiony; o małym dziecku: pulchne, zdrowe’: Ma pięć miesięcy i wygląda jak pączek w maśle. Na początku najadłam się nerwów, bo maluszek nie chciał jeść i musiałam bardzo się starać, żeby nie stracić pokarmu.

Teraz nie sposób go odstawić od piersi. ◇ Synonimy = **czuć się jak pączek w maśle, jak pączek w maśle, mieć się/u kogoś jak pączek w maśle, żyć jak pączek w maśle** [27, c. 481]

wyglądać jak śmierć na chorągwi ‘o kimś źle wyglądającym’: Pan Antoni wygląda jak śmierć na chorągwi. Może spytamy, czy nie trzeba w czymś mu pomóc [27, c. 481]

wyglądać jak z krzyża zdjęty ‘być bardzo zmęczony, wyczerpany’: Wyglądasz jak z krzyża zdjęty. Już chyba nie możesz zarywać nocek. Starość nie radość, wypaść się trzeba. ◇ Wariant = **czuć się jak z krzyża zdjęty** [27, c. 481]

wykapana mama/mamusia/matka, wykapany ojciec/tata/tatuś ‘o wyglądzie zewnętrznym i/lub o cechach charakteru dziecka: bardzo przypomina rodzica’: Maciuś, to wykapany tatuś. Kiedy wraca z pracy, od razu kładzie się na sofie z gazeta w rękę i myśli pewnie, że obiad sam się ugotuje, a dom sam się posprząta. ● W miejsce wyrazu matka i ojciec może pojawić się inny rzeczownik odnoszący się do osoby, jednak o wiele rzadziej niż rzeczownik nazywający jednego z rodziców, np. **wykapany dziadek, wykapany Lenin, wykapany Rumburak** [27, c. 484]

zadawać szyku ‘wzbudzać u innych podziw swoim modnym ubiorem, ogląda towarzyską; imponować komuś’: W naszym małym Witkowie odbywały się coroczne bale charytatywne, na których zadawali szyku młody kapitan wraz ze swoją żoną. Wszyscy czekali na ich przyjazd wspaniałym powozem przyozdobionym pięknymi różami [27, c. 505]

zrobić się na bóstwo ◊zartobliwie ‘wystroić się, zrobić sobie makijaż’: Kochanie, zrób się na bóstwo, bo idziemy do restauracji. Umówiłem się z Norbertem i Kasią na kolację. ◇ Wariant aspektowy = **robić się na bóstwo** [27, c. 546]

źle wyglądać ‘być chorym, bardzo zmęczonym w ocenie innych osób’: Czy ty nie złapałeś grypy? Źle wyglądasz i z tego, co widzę okropnie się czujesz. Musisz koniecznie iść do lekarza [27, c. 552]

źle komuś z oczu patrzy 1. ‘o człowieku ocenianym bardzo źle ze względu na wygląd; być antypatycznym, wyglądać podejrzanie’: Czuję się niekomfortowo, gdy muszę wejść do windy z nowym sąsiadem spod trójki. Jakoś tak źle mu z oczu patrzy. [ct.552] **źle czemuś z oczu patrzy 2.** ‘o zwierzęciu, najczęściej o psie: groźny, nieprzyjazny, sprawiający nieprzyjemne wrażenie, budzący strach’: Nie wiedzieliśmy, co począć, gdy podszedł do nas bezpański pies. Zmroził nas strach, kiedy lekko warcząc, zbliżał się do ławki, na której przysiedliśmy, żeby odpocząć. Źle mu patrzyło z oczu, więc nikt nie zamierzał wykonywać w jego stronę przyjaznych gestów [27, c. 552]

żywy trup 1. ‘człowiek bliski śmierci; o kimś wyglądającym niekorzystnie ze względu na wielkie zmęczenie, niewyspanie itp.’: Marceli wyglądał jak żywy trup. Nowotwór zmienił go nie do poznania w ciągu zaledwie trzech miesięcy. **żywy trup 2.** ‘człowiek pozbawiony emocji, uczuć’: Rozpoczął pracę antropologa jako wielki entuzjasta ludów pierwotnych, ludności tubylczej i starożytnych kultur. Na placówce badawczej w Wietnamie zaskoczyła go wojna. W ciągu kilku tygodni zobaczył wiele okrucieństwa i sam musiał też być okrutny, by ratować własne życie. Oduczył się postaw humanitarnych bardzo szybko. Do domu wrócił odmieniony. Żona nie mogła go poznać, bo ten niegdyś wspaniały, tryskający humorem dobry człowiek to teraz żywy trup, wpatrujący się w jakiś odległy punkt, nieangażujący się w życie rodzinne. [27, c. 557]

goły jak święty turecki ‘całkowi-cie nagi’: Nagle na wykład wszedł mężczyzna goły jak święty turecki i zagroził, że wszystkich pozabija. Na wezwanie wykładowcy kilku chłopców obezwładniło go i wypro-wadziło na korytarz, na którym poczekali do przyjazdu policji [42, c. 33]

gruby jak beczka pot. ‘bardzo gruby, otyły; określenie pogardliwe’: Nikt nie zwracał uwagi na otyłość naszego profesora. Co prawda był gruby jak beczka, ale wykłady prowadził bardzo profesjonalnie. Wszyscy go lubiliśmy [42, c.33]

ktos wyglada jak poltora nie-szczescia / jak siedem nieszczesć ‘ktos wyglada bardzo zle – na czlo-wieka nieszczesliwego, cierpiacego i / lub zaniedbanego’: Odkad przestala spotykac sie z Bartkiem, wyglada jak siedem nieszczesć. Nie umie poradziec sobie z ta strata [42, c. 33]

lysy jak kolano pot. ‘calkowicie lisy; okrelenie pogardliwe’: Tomek ma dopiero trzydzieci lat, a jest lisy jak kolano. Nie moze sie po-godzić ze strata wlosow [42, c. 34]

plaska jak deska pot. ‘o kobiecie: majaca bardzo mały biust; okrelenie pogardliwe’: Ten sweter swietnie lezy na kobietach plaskich jak deska. Ty nie wygladasz w nim dobrze. Poszukaj czegos innego [42, c. 34]

twarz jak księżyc w pełni ‘twarz okragła, takze: gruba, otyła’: Po dwuch miesiacach przyjmo-wania lekow bardzo przytył. Ma twarz jak księżyc w pełni. Nie wyglada zdrowo [42, c. 34]

wysoki jak tyka ‘bardzo wysoki; okrelenie pogardliwe’: Jesteś wy-soki jak tyka, dlatego lepiej uszyć garnitur na miare. Masz bardzo dlugie ręce i zadna marynarka nie lezy na tobie dobrze [42, c. 34]

malowana lala pot. ‘kobieta ladna, ale glupia, bez polotu’: Pierwsza dama w lokalnej prasie zostala nazwana „malowaną lalą”. Oczekuje publicznych przeprosin od gazety [42, c. 63]

ktos dobrze / swietnie sie trzyma ‘ktos nie wyglada na swój wiek (wyglada mlodziej) i zachowuje sie tak, jakby mial mniej lat niz ma w rzeczywistosci’: Stefan swietnie sie trzyma. Ma ponad piecdziesiat lat, a wyglada na trzydziestolatka. Nie siwieje, nie lysieje, piekny mężczyzna [42, c. 32]

ktos wyglada jak milion dolarow ‘ktos jest bardzo dobrze ubrany, ma na sobie stroj wysokiej jakosci i wyglada atrakcyjnie’: Kochanie, wygladasz jak milion dolarow,

żaden mężczyzna nie przejdzie obok ciebie obojętnie. Będziesz królową balu [42, c. 32]

ktoś (prosty) jak świeca ‘o kimś wysokim, kto ma wyprostowaną sylwetkę, trzyma się prosto, nie garbi się’: Antek jest prosty świeca, dlatego świetnie wygląda w mundurze wojskowym. Uważam, że tylko wysocy mężczyźni bardzo dobrze prezentują się w takich strojach [42, c. 32]

ktoś wygląda jak młody bóg ‘o mężczyźnie: jest zadbany, piękny i wygląda na wypoczętego, zrelaksowanego’: Nie poznałam Roberta. Wrócił z zagranicy i wygląda jak młody bóg. Wszystkie koleżanki z pracy zaczęły się w nim podko-chiwać [42, c. 33]

ktoś wygląda jak pączek w maśle ‘ktoś wygląda doskonale, zdrowo; widać, że nie brakuje mu jedzenia’: Moja córka jest niejadkiem, a synek wygląda jak pączek w maśle. Nie mam pojęcia, od czego to zależy, przecież oboje jedzą to samo. Najważniejsze, że są zdrowi [42, c. 33]

ktoś wygląda kwitnąco ‘ktoś wygląda pięknie, spokojnie, szczęśliwie’: Po urlopie wyglądała kwitnąco. Odpoczęła, poznała wielu ciekawych ludzi, poczuła się pewniej. Tego jej było trzeba [42, c. 33]

lekki jak piórko ‘o człowieku: szczupły, ale nie wychudzony’: Jesteś lekka jak piórko. Dieta zadziałała cuda, schudłaś kilkanaście kilo-gramów – od razu widać [42, c. 33]

skóra jak aksamit ‘skóra delikatna, gładka, zadbana’: Masz skórę jak aksamit. Nie wierzę, że nie uży-wasz żadnego kremu [42, c. 33]

chudy jak patyk pot. ‘wychudzony’: Przesadzasz z dietą. Jesteś chuda jak patyk, wszyscy się o ciebie mar-twimy [42, c. 33]

pleć brzydka ‘żartobliwie o mężczyznach’: Gabinety kosmetyczne z roku na rok coraz więcej zabiegów pielęgnacyjnych oferują panom, ale przedstawiciele płci brzydkiej jeszcze stosunkowo rzadko z nich korzystają [42, c. 95]

pleć piękna ‘kobiety’: W głosowaniu kibiców na najlepszych sportowców stulecia wysokie miejsca w rankingu zajmują przedstawicielki płci pięknej [42, c. 95]

ktoś jest przy nadziei ‘o kobiecie: jest w ciąży’: Wszyscy zastanawiali się, dlaczego Basia ma tak zmienny nastrój. Okazało się, że jest przy nadziei i za niecałe osiem miesięcy urodzi dziecko [42, c. 29]

ktoś jest w odmiennym / w bło-gosławionym stanie ‘o kobiecie: jest w ciąży; określenie podniosłe’: Joanna jest w błogosławionym stanie. Ma 41 lat, a to jej pierwsza ciąża, wszyscy jesteśmy pełni obaw o zdrowie matki i dziecka. [42, c. 29]

Фразеологічні одиниці на позначення віку людини

matuzalemowy wiek, matuzalemowe lata ‘o kimś bardzo starym’: Dożycie matuzalemowych lat przy dostatecznej sprawności umysłowej i fizycznej pozwala niektórym artystom wznieść się na wyżyny swojego talentu i tworzyć dzieła wielkie i mądre [27, c. 177]

mieć na karku któryś **krzyżyk** ‘o kolejnej dekadzie wieku ludzkiego’: Jurek już tak trzecią noc daje czadu, bawi się na całego, jest duszą towarzystwa, a rano pierwszy melduje się na śniadaniu. Kiedy będę w jego wieku, marzyłbym o takiej kondycji. Jest po prostu nie do zdarcia, a ma przecież na karku szósty krzyżyk [27, c. 190]

ktoś nie pierwszej młodości ‘o człowieku dojrzałym’: Wszyscy lubili Jurka, ale nikt ni spodziewał się, że sprawy się potoczą w tę stronę. Joanna opowiadała nam z zachwytem, w jakich okolicznościach została poproszona o rękę. Jedynie Marta zachowała pewien dystans do emocjonalnej wypowiedzi koleżanki. Przypomniała trzeźwo, że Jurek jest mężczyzną już nie pierwszej młodości, bo przecież za pięć lat stuknie mu pięćdziesiątka [27, c. 239]

mieć swoje lata ‘ktoś jest dorosły; o czymś starym, często wysłużonym’: Auto dobrze się sprawuje, ale ma już swoje lata i trzeba by rozejrzeć się za czymś lepszym [27, c. 198]

jak na swój wiek, jak na swoje lata ‘o kimś, kto zachowuje się inaczej od osób w swoim wieku’: Nasza sąsiadka była wczoraj spacerowała w parku ze swoją córeczką. Dziecina ma pewnie już ponad trzy latka. Zagadnąłem ją, czy chodzi do przedszkola. Jest bardzo rezolutna jak na swój wiek i do tego – ładna jak lalka [27, c. 132]

stary, ale jary ‘ktoś posunięty w latach, ale wykazujący się kondycją, przytomnością umysłu itd.’: Słuchaj, ten facet ma już prawie sześćdziesiątkę, a po przebiegnięciu połowy maratonu nie widać po nim zmęczenia. Niebywałe! Stary, ale jary i ma szansę na wynik poniżej 3 godzin [27, c. 390]

stary koń ‘mężczyzna, młodzieniec zachowujący się nieodpowiednio do swego wieku’: – Taki stary koń i nie wie, że trzeba zakręcić dopływ wody, kiedy pralka przestanie prac. Teraz mamy powódź w domu i sąsiada nagłowie, bo zalaliśmy mu całą łazienkę. Ciśnienie było pewnie za duże i nie wytrzymała uszczelka [27, c. 390]

stary kawaler ‘mężczyzna niemłody, która nie zdecydował się na związenie się z kobietą’: Wszystkie panny na wydaniu uciekły z naszej wsi do miasta i teraz na gospodarce zostają starzy kawalerowie [27, c. 390]

stara panna ‘kobieta niemłoda, która nie zdecydowała na związenie się z mężczyzną’: Moje dwie ciotki to stare panny, ale tak przemiłe, że przypominają mi się bohaterki jednej z powieści Agaty Christie. Mam nadzieję, że one nie mają wobec mnie niecznych zamiarów [27, c. 389]

starszy od węgla ◦zartobliwie ‘o człowieku bardzo starym, ale utrzymującym dobry stan umysłu’: Bardzo lubiłem chodzić na wykłady Piotrowskiego. Był pewnie starszy od węgla, ale umysł działał mu bez zastrzeżeń. Jak na swoje lata, miał otwartą głowę i taki wdzięk, że sala zapełniała się po brzegi studentami z różnych wydziałów. I czuć

było u niego ten dystans do wszystkiego, co małoszkowe i pozbawione racjonalnych podstaw [27, c. 391]

stary cap °z dezaprobatą ‘o starym, zazwyczaj lubieżnym mężczyźnie, najczęściej z dezaprobatą’: - Słyszałaś, w jaki sposób sprzedawca rozmawiał z tymi studentkami. Coś okropnego! A to ci, stary cap [27, c. 391]

stary grzyb/piernik ‘z pogardą o kimś starym’: Wypominali Claptonowi, że jest już starym piernikiem, ale koncertem na festiwalu „Crossroads” udowodnił aktualność swojej twórczości [27, c. 391]

wiek balzakowski ‘o kobiecie atrakcyjnej pomiędzy 30. a 40. rokiem życia’: Kobiety w wieku balzakowskim właśnie zaczynają odgrywać coraz większą rolę w życiu publicznym [27, c. 455]

w kwiecie wieku ‘w pełni sił witalnych’: Wielu ludzi w kwiecie wieku rozmyśla już o swojej starości, odkładając ciężko zarobione pieniądze na rachunkach oszczędnościowych [27, c. 461]

w sile wieku ‘w wieku dojrzałym’: Wiesz, wysoki, lekko łysawy, w sile wieku. Wcale się nie dziwię, że oczarował Bożenkę [27, c. 472]

(kobieta) w wieku balzakowskim ‘kobieta dojrzała, piękna, jeszcze się niestarzejąca’: Coraz częściej atrakcyjne kobiety w wieku balzakowskim wiążą się z młodszymi od siebie mężczyznami [27, c. 29]

panna na wydaniu ‘kobieta w wie-ku odpowiednim do wyjścia za mąż’: Ewa ma 29 lat i mieszka z rodzi-cami, nie myśli o małżeństwie, a przecież niedługo przestanie być panną na wydaniu i nikt nie będzie chciał się z nią ożenić [27, c. 30]

stara panna ‘kobieta w średnim lub starszym wieku, która nigdy nie wyszła za mąż i nie żyła w związku partnerskim; określenie pogardliwe’: Nie wiesz, że Zosia to stara pan-na? Nie ma rodziny, męża, dzieci i czuje się bardzo samotna [42, c. 30]

starsza pani / kobieta ‘elegantko o starej kobiecie’: Co ty opowiadasz? Helena jest starszą kobietą, przecież w tym roku obchodziła sześćdziesiąte dziewiąte urodziny [42, c. 30]

starszy pan / człowiek ‘elegantko o starym mężczyźnie’: Wcale nie czuję się starszym panem. Uważam, że osoba, która ma siedemdziesiąt lat, jest jeszcze młoda [42, c. 30]

stary, ale jary pot. ‘o mężczyźnie: stary, ale pełen wigoru, sił witalnych’: Coś ci powiem: Zbyszek jest stary, ale jary. Przetańczył ze mną całą noc, a przecież ma ponad siedemdziesiąt lat [42, c. 30]

stary kawaler ‘mężczyzna w średnim wieku, który nigdy się nie ożenił i nie żył w związku partnerskim; określenie lekceważące’: Dobrze wiesz, że nasz sąsiad jest dziwakiem. Stary kawaler, który ma swoje nawyki: wstaje codziennie o szóstej rano i przez dwie godziny bierze prysznic, śpiewa przy tym sprośne piosenki [42, c. 30]

stary koń pot. ‘o dorosłym człowieku’: Jak ty się zachowujesz? Stary koń z ciebie, a krzyczysz jak kilkulatek. Powinieneś się wstydzić [42, c. 30]

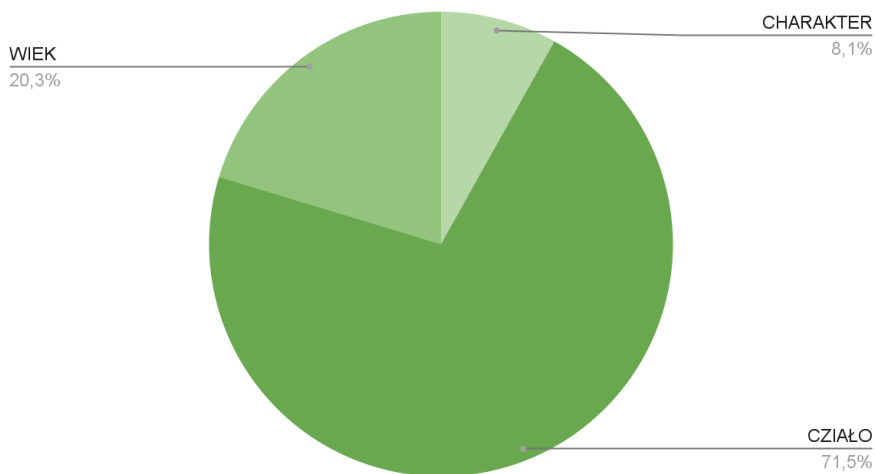
stary piernik / grzyb pot. ‘o mężczyźnie starym fizycznie i mentalnie’: Co tam mruczy pod nosem ten stary piernik? Jak coś mu nie pasuje, to niech sam naprawia [42, c. 30]

ktoś nie wygląda na swoje lata ‘ktoś wygląda na młodszego niż jest w rzeczywistości’: Renata wczoraj obchodziła sześćdziesiąte urodziny. Nie wygląda na swoje lata. Myślałam, że ma nie więcej niż pięćdziesiąt lat [42, c. 32]

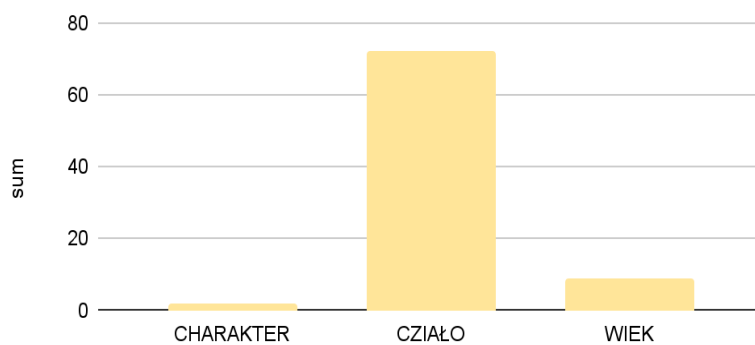
**Відсотковий аналіз фразеологічних одиниць
на позначення особистості**

	Всього	нейтральні + діти	жінки	чоловіки
Всього	123	83	21	19
Характер	10	2	8	2
Тіло	88	72	7	8
Вік	25	9	6	8

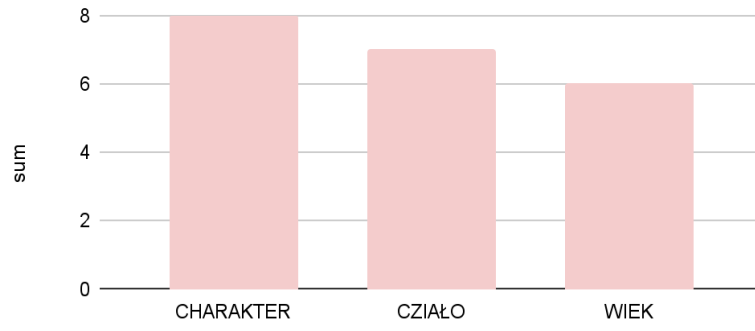
Frazeologizmy

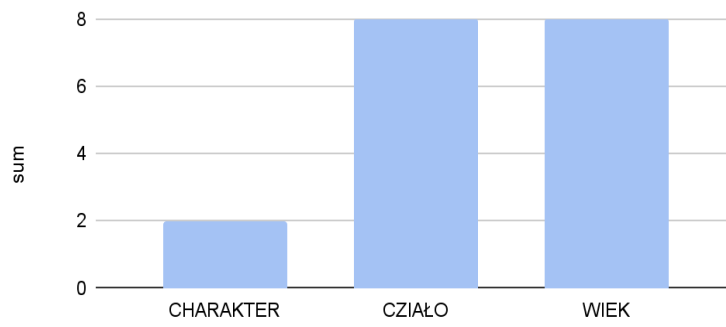
nb + k

w

m

**Кількісна характеристика фразеологічних одиниць на позначення
особистості
з огляду на позначення статі та маркування.**

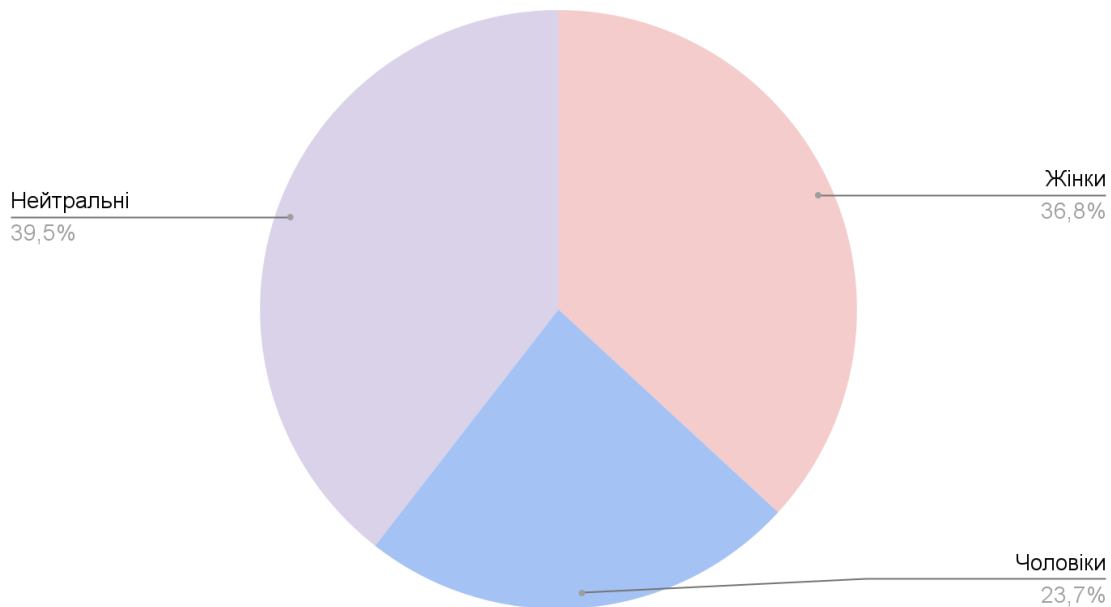
	заг. сум.	жінки	чоловіки	небінарні	діти
обидва словники	123	21	19	80	3
негативні	53	14	11	28	0
нейтральні	38	4	1	30	3
позитивні	32	3	7	22	0

Współczesny słownik frazeologiczny	85	7	10	65	3
негат	32	5	5	22	0
нейтральні	32	0	0	29	3
позитивні	21	2	5	14	0

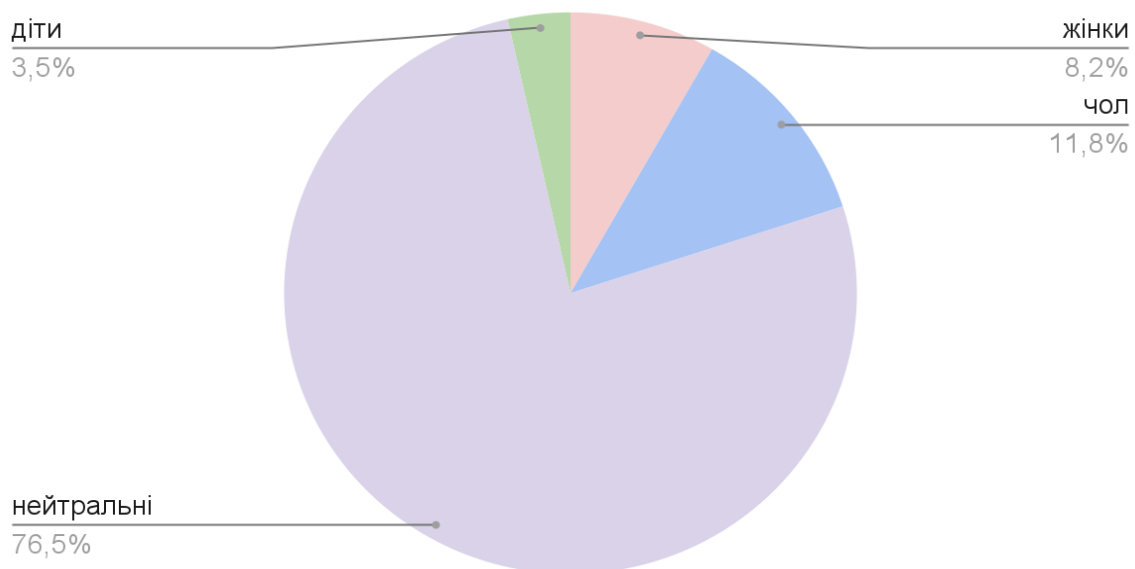
Słownik frazeologiczny z ćwiczeniami...	38	14	9	15	0
негативні	21	9	6	6	0
нейтральні	6	4	1	1	0
позитивні	11	1	2	8	0

Діаграми, представлені у роботі

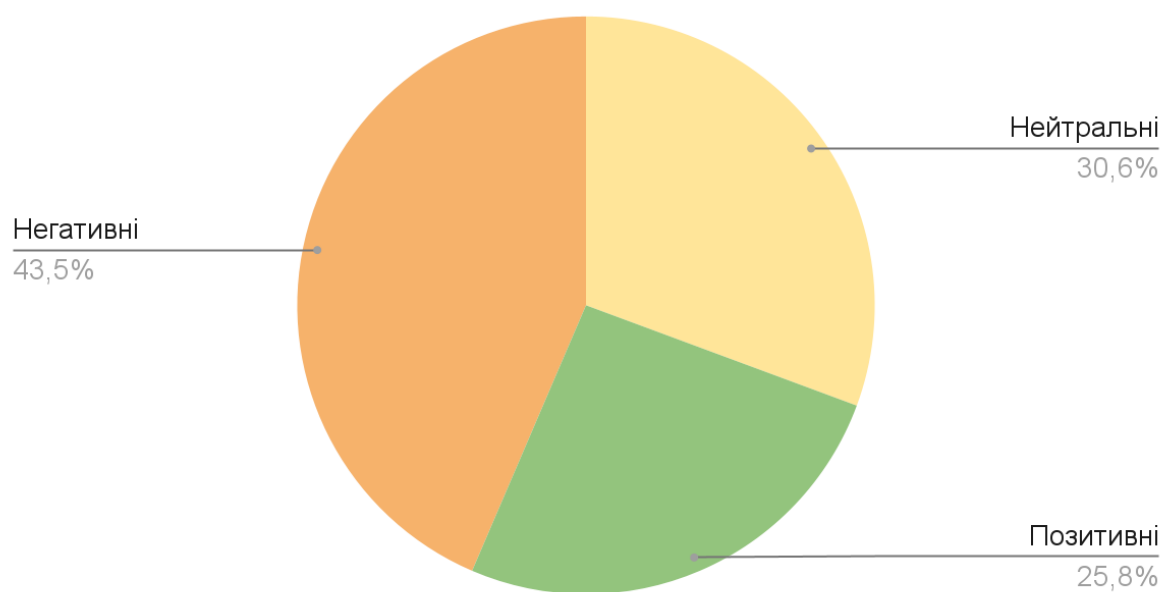
38 фразеологізмів, маркованих за ознакою статі [3]

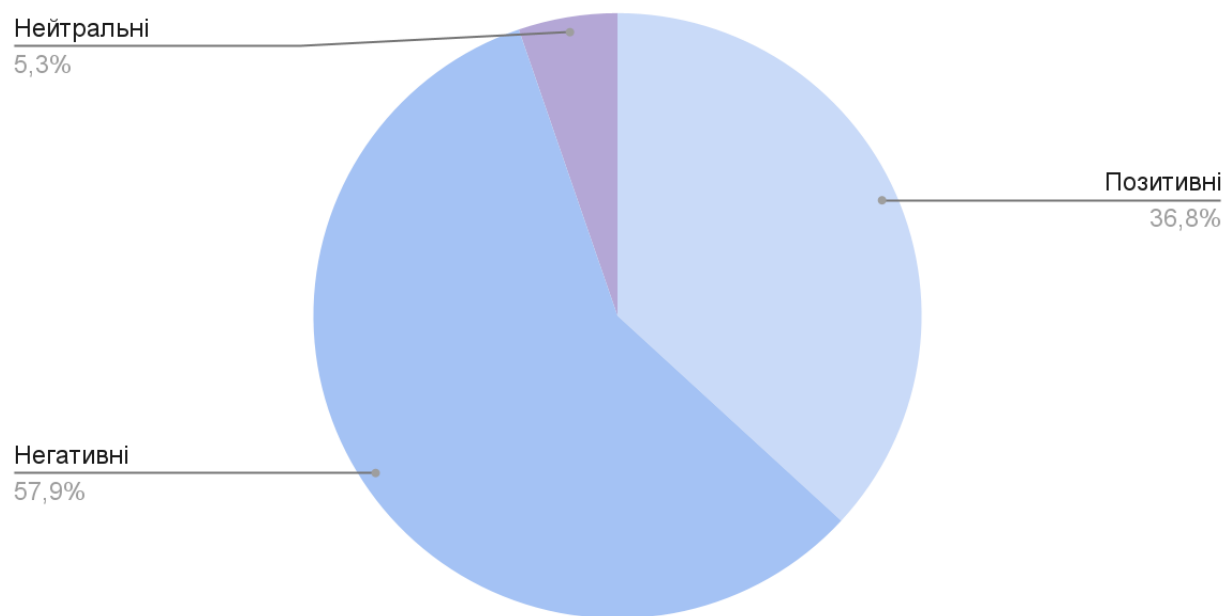
85 фразеологізмів, маркованих за ознакою статі [2]

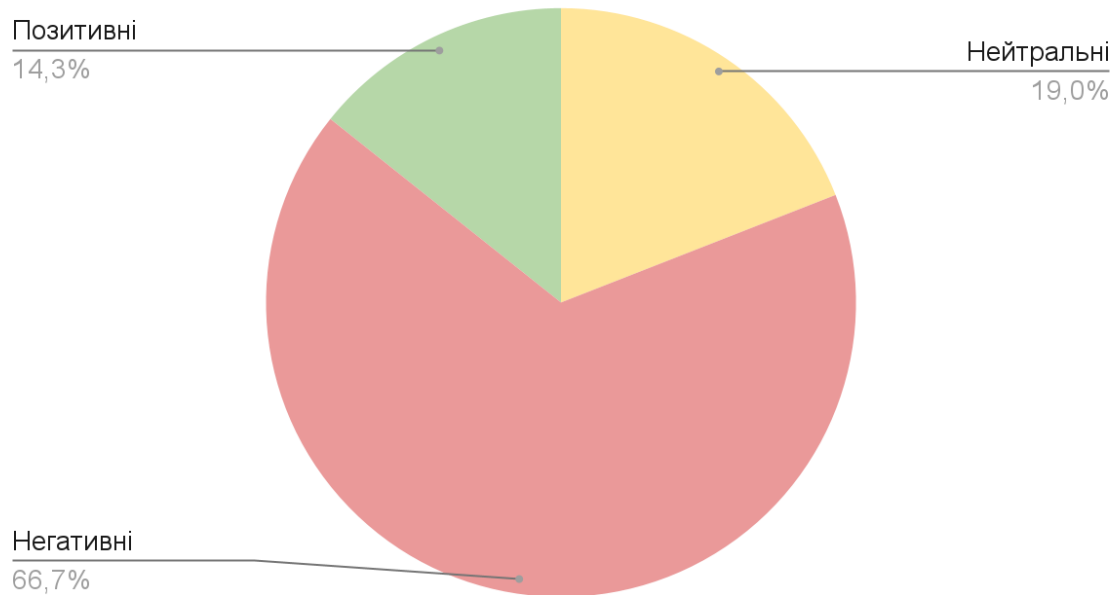
Відсоткове відношення маркованих фразеологізмів на матеріалах обох словників

Відсоткове співвідношення маркованих фразеологізмів на позначення чоловіків

Відсоткове відношення маркованих фразеологізмів на позначення жінок

Відсоткове відношення маркованих гендерно-нейтральних фразеологізмів

